

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 11 (21), 2015

№ 11 (21), 2015

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

кафедра економічної теорії Львівської
комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного
університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного
інституту Київського Національного
торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Department of Economics, Lviv
Academy of Commerce;
Department of social and political
sciences, Vinnytsia National Technical
University;
Department of Philosophy and Social
Sciences Chernivtsi Trade and
Economics Institute Kyiv National Trade
and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising
(Kyiv);
Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська
філія);

Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Громадська організація "Асоціація
"Аналітикум" (м. Вінниця);

NGO "Association "Analitikum"
(Vinnytsia);

Міжнародне товариство прав людини
(Українська секція);

International Society for Human Rights
(Ukrainian section);

Центр міжнародного наукового
співробітництва «ТК Меганом»;

Center for International Cooperation "TK
Meganom";

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ

Science Index

Журнал включено до
наукометричної бази даних
«Російський індекс наукового цитування»
(«РІНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ

Science Index

Registered by «РІНЦ
SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Башнянин Г. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії; (головний редактор)

Корнієнко В. А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук, Вінницького національного технічного університету; академік Української академії політичних наук, президент Асоціації «Аналітікум»;

Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук, Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;

Бабенко А. Г., доктор економічних наук, професор Кримського інституту економіки та господарського права;

Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету, академік АН України;

Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Прищенко С. В., доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;

Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ; (заступник головного редактора)

Жалко-Титаренко В. А., доктор медичних наук, головний науковий співробітник Інституту епідеміології і інфекційних захворювань ім. Громашевського;

Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;

Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;

Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;

Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля;

Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;

Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;

Дозорцева Олена Георгіївна, доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри юридичної психології та права факультету Юридичної психології, ГБОУ ВПО «Московський міський психолого-педагогічний університет»;

Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;

Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук Донецького національного технічного університету;

Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Бикова Т. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, в. о. ректора, завідувач кафедри маркетингу та підприємництва Хмельницького кооперативного торговельно- економічного інституту;

Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ I. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

УДК 331.101.3:658.5

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

кандидат економічних наук, доцент, Дикань О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

Україна, м Харків

Проведене дослідження сутності та змісту інтелектуального потенціалу та розкрито його складові на рівні підприємства та регіону. Визначено специфіку управлінських заходів формування інтелектуального потенціалу як на промислових підприємствах, так і на регіональному рівні. Обґрунтовано функції і заходи управління інтелектуальним потенціалом в процесі забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств, що стосуються НДДКР, інноваційного потенціалу і працівників, комунікацій, портфеля прав на інтелектуальні ресурси, процесів їх комерціалізації. Важливою складовою формування інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств визначено забезпечення взаємодії суб'єктів економіки регіонів. Зроблено висновок про доцільність створення регіональних освітньо-науково-виробничих кластерів та інноваційно-інтелектуальних інститутів, що координують процеси розбудови інфраструктури для формування інтелектуального капіталу промислового комплексу.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, промислові підприємства, інтелектуальний кластер регіону, активізація, інноваційний розвиток.

Дикань Е. В. Концепция формирования интеллектуального потенциала региона для активизации инновационного развития промышленных

предприятий / Украинский государственный университет железнодорожного транспорта, Украина, Харьков

Проведено исследование сущности и содержания интеллектуального потенциала и раскрыты его составляющие на уровне предприятия и региона. Определено специфику управленческих мероприятий формирования интеллектуального потенциала, как на промышленных предприятиях, так и на региональном уровне. Обоснованы функции и меры управления интеллектуальным потенциалом в процессе обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий, касающиеся НИОКР, инновационного потенциала и работников, коммуникаций, портфеля прав на интеллектуальные ресурсы, процессов их коммерциализации. Важной составляющей формирования интеллектуального потенциала инновационного развития промышленных предприятий определено обеспечение взаимодействия субъектов экономики регионов. Сделан вывод о целесообразности создания региональных образовательно-научно-производственных кластеров и инновационно-интеллектуальных институтов, которые координируют процессы развития инфраструктуры для формирования интеллектуального капитала промышленного комплекса.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, промышленные предприятия, интеллектуальный кластер региона, активизация, инновационное развитие.

Dykan O. V. The concept of formation of the intellectual potential of the region to enhance innovative development of industrial enterprises / Ukrainian state University of railway transport, Ukraine, Kharkiv

study of the nature and content of the intellectual potential and its components disclosed at the enterprise level and region. Defined the specifics of management activities formation of intellectual potential, both in industrial enterprises and at regional level. Substantiated functions and measures of management of intellectual potential in the process of ensuring innovative activity

of industrial enterprises concerning R & d, innovation capacity and employees, communication, portfolio of intellectual resources, the processes of their commercialization. An important component of the formation of the intellectual potential of innovative development of industrial enterprises is defined ensuring interaction of subjects of regional economy. The conclusion about expediency of creation of regional educational-scientific-industrial clusters and innovation-intellectual institutions that coordinate the processes of development of infrastructure for the formation of intellectual capital of industrial complex.

Keywords: intellectual potential, industrial enterprises, intellectual cluster of the region, activization, the innovative development.

Вступ. Зміна характеру і структури сучасної економіки, а також чинників її зростання призвели до глобального структурного зсуву, що відбувається на основі переходу від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, або «економіки, заснованої на знаннях», де рушійною силою інноваційного розвитку промислових підприємств є інтелектуальний потенціал.

У зв'язку з зазначеним все більш актуальною стає проблема формування інтелектуального потенціалу, оскільки він виступає ключовим ресурсом соціально-економічного розвитку промислових підприємств регіону і визначає їх конкурентоспроможність.

Науковий інтерес до вивчення інтелектуального потенціалу активізується в другій половині ХХ ст., зокрема у 60-х роках Дж. Гелбрейт [1] ввів поняття «інтелектуальний капітал», але тільки в 90-х рр. його зміст було введено в широкий обіг Т. Стюартом [2]. Теоретичні та практичні засади вивчення інтелектуального потенціалу представлено в працях таких вчених як Д. Белл [3], М. Армстронг [4], Е. Брукінг [5], Д. Даффі [6], К. Свейбі [7], В. Геєць [8], О. Кендюхов [9] та інших.

Однак, питання формування інтелектуального потенціалу для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств на рівні регіону залишаються мало опрацьованими.

Метою статті є розробка концепції формування інтелектуального потенціалу як чинника інноваційного розвитку промислових підприємств регіону.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальний потенціал – найважливіший елемент, що використовується для виробництва економічних благ, який грає в сучасному економічному світі більш важливу роль порівняно з матеріальними факторами виробництва.

Трактування поняття інтелектуальний потенціал відрізняється широкою різноманітністю. На думку вчених інтелектуальний потенціал це: – характеристика інтелектуальної сфери країни або регіону і джерело нових знань, ідей, інформації, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення [3, 5]; – здатність системи (держави, регіону, підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, в духовно - моральній сфері [10].

Інтелектуальний потенціал, що включає здатність людських ресурсів підприємства сприймати і генерувати інновації, інтелектуальну власність як актив, інноваційну інформованість, забезпеченість інноваційними технічними засобами, оргтехнікою та зв'язком, не тільки виконує забезпечуючу функцію, але і виступає креативним активуючим компонентом інноваційного потенціалу підприємства.

Кожна складова інтелектуального потенціалу підприємства генерується в процесі виконання функцій управління: аналізу і оцінки, планування, координації, організації, мотивації, контролю.

Формування інтелектуального капіталу підприємства базується на пошуку способів ефективного створення і використання знань та інформації.

Головною метою при прийнятті управлінських рішень з формування інтелектуального потенціалу виступає підвищення ефективності інтелектуальної праці і використання її продуктів для інноваційного розвитку підприємств.

Управління інтелектуальним потенціалом на підприємствах реалізується в наступних напрямках.

1. Управління НДДКР і технологічними інноваціями включає:

- планування, організацію, контроль і регулювання процесу розвитку наукових і технічних знань фахівців;

- формування інтелектуально-інформаційної середовища, що сприяє генеруванню нових ідей, розвитку творчості, винахідництва, раціоналізаторства;

- формування інтелектуальної бази, що дозволяє підприємству адаптуватися і утримувати свої позиції в мінливому зовнішньому середовищі.

2. Управління інноваційним потенціалом та розвитком працівників:

- формування та ефективне використання фондів знань;

- прогнозування потреби в інтелектуальних ресурсах;

- виявлення емоційно-психологічного та інтелектуального потенціалу співробітників;

- забезпечення умов безперервного вдосконалення і розвитку персоналу;

- розробка програм заходів по вдосконаленню і розвитку інтелектуальних ресурсів.

3. Управління внутрішньою та зовнішньою інформацією і комунікаціями:

- координація дій фахівців, задіяних у процесі управління інтелектуальними ресурсами, за рахунок формалізації і регламентації різних процедур;

- формування системи збору, передачі, обробки, зберігання і використання внутрішньої і зовнішньої інформації.

4. Управління портфелем прав на інтелектуальні ресурси

- оптимізація складу портфеля прав власності на інтелектуальні ресурси у відповідності зі стратегією розвитку підприємства;

- розробка організаційно-технічних заходів, що забезпечують захист інтелектуальних ресурсів.

5. Управління комерціалізацією інтелектуальних ресурсів:

- забезпечення умов для отримання максимальної вигоди від використання інтелектуальних ресурсів;

- аналіз і оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, моніторинг комерційного потенціалу інтелектуальних ресурсів.

Інтелектуальні ресурси на регіональному рівні розподілені між діючими суб'єктами або є результатом їх спільної діяльності, тому мова йде не стільки про управління знаннями регіону, скільки про створення сприятливих умов для генерування, обміну і використання знань.

Інтелектуальний потенціал регіону має наступну структуру.

Науково-технічний потенціал – це сукупність наукових знань, результатів науково-технічної діяльності, підсумків наукових досліджень, отриманих на різних стадіях науково-технічного циклу; різних інновацій та високотехнологічного виробничого комплексу, невикористані резерви нової техніки і технологій, всі різновиди інтелектуальної власності.

Інноваційний потенціал, що є результатом перетворення наукового знання в нові види продуктів, технологій і послуг, маркетингових досліджень ринків збуту товарів в конкурентному середовищі, управлінських і організаційно-економічних рішень, спрямованих на створення інновацій. Інноваційний потенціал характеризується наявністю спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями, а також кваліфікацією і підготовленістю робітників.

Структурною частиною інноваційного потенціалу є заділ науково-технічних розробок і винаходів, необхідних для побудови механізмів його розвитку та використання через підвищення рівня якості власних НДДКР, поліпшення взаємодії між промисловими підприємствами і організаціями галузевої науки, формування ринку інтелектуальної власності регіону. В цілому виникає те, що можна назвати інноваційною культурою.

Інфраструктура інноваційного процесу в рамках економічного суб'єкта будь-якого організаційно-ієрархічного рівня забезпечує послідовне або паралельне проходження нововведеннями всіх етапів інноваційного циклу аж до перетворення його в інновацію, тобто кінцевий продукт.

Головним чинником у створенні та використанні наукового та інноваційного потенціалів є знання, що визначають освітній потенціал регіону.

Важливим фактором розвитку інтелектуального потенціалу є культурний потенціал, під яким слід розуміти здатність системи відповідати запитам суспільства в цілях підвищення його морально-етичного та духовного рівня. Культурний потенціал відображає специфіку кожного окремого регіону, його історично зумовлені ознаки. Продуктом культурного потенціалу є духовна культура і саме вона пробуджує, підтримує і розвиває в людині особистість. Призначення культурного потенціалу виражається в наступних цілях: перетворення світу; пізнання світу; забезпечення умов спілкування; регулювання діяльності та поведінки; встановлення і підтримання системи цінностей.

Таким чином конструктивним рішенням у сфері управління інтелектуальним потенціалом на регіональному рівні буде проведення політики, спрямованої на взаємодію факторів, що забезпечують формування інтелектуального потенціалу та створення інноваційної виробничої системи.

У зв'язку з вищезазначеним пропонується концепція формування інтелектуального потенціалу регіону для активізації інноваційного розвитку

промислових підприємств що ґрунтується на принципах партнерства і взаємодії.

Партнерська співпраця відбувається в результаті формування освітньо-науково-виробничих кластерів регіонів, які об'єднуються в корпоративний трикутник, де визначальною компонентою є наука.

Регіональний освітньо-науково-виробничий кластер повинен включати наступні складові: промислові підприємства, які є роботодавцями, що споживають результати наукових досягнень і визначають вимоги до випускників освітніх установ на сучасному етапі розвитку суспільства; навчальні заклади, які повинна враховувати вимоги ринку роботодавців, обумовлюючи конкурентоспроможність і затребуваність своїх випускників; наукові організації, діяльність яких має бути спрямована на забезпечення інтересів суспільства через задоволення інтересів промисловості та бізнесу для розвитку країни, забезпечення громадянам високого рівня життя і в цілому конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Механізм формування регіонального освітньо-науково-виробничого кластеру складається з декількох етапів:

а) попередній етап: 1) розробка моделі, визначення цілей та завдань; 2) формування робочої групи зі створення кластера; 3) обґрунтування складу учасників; 2) розробка місії кластера в поєднанні його образу та кредо, постановка цілей та завдань; 4) формування нормативно-правової бази функціонування;

б) аналітичний етап: 1) дослідження поточного стану та перспектив інноваційного зростання промислових підприємств в межах кластера;

в) організаційно-економічний етап: 1) формування Координаційного штабу та Ради освітньо-науково-виробничого кластера; 2) розробка положення про кластер; 3) розробка положення про партнерські відносини учасників в межах кластера; 4) розробка планів спільної роботи; 5) розробка методологічних інструкцій, що визначають роботу з формування

інтелектуального капіталу; б) розробка критеріїв ефективності та результативності функціонування кластера;

г) експлуатаційний етап: 1) укладання угод між учасниками кластера; 2) навчання та підвищення кваліфікації персоналу учасників кластера; 3) реалізація внутрішньокластерних комунікацій, оцінювання їх оптимальності та результативності; 4) реалізація фінансово-економічних механізмів взаємодії.

Важливим структуроутворюючим елементом кластеру є організація-штаб, що здійснює координаційну діяльність учасників освітньо-науково-виробничого кластеру. Запропоновано називати таку організацію інтелектуально-інноваційний інститут. Види діяльності інтелектуально-інноваційного інституту включають: оцінку інтелектуального капіталу, яким володіють суб'єкти кластера; створення інформаційної бази з оціненим об'єктів, доступною для всіх учасників; формування інтелектуально-інноваційних проектів по створенню нового інтелектуального капіталу та інновацій, а також договорів з використання наявного інтелектуального капіталу в господарської та інноваційної діяльності організацій на основі механізму опціонів; реалізація проектів і договорів; оцінка знов створеного інтелектуального капіталу; оцінка економічної ефективності спільної інноваційної діяльності та використання інтелектуального капіталу.

Наукові та освітні структури, що входять до складу кластера, отримують можливість: готувати висококваліфікованих фахівців у відповідності з запитами підприємств; скорочувати терміни передачі технологій на ринок від розробника до споживача; підвищувати рівень оцінки значущості наукових результатів за рахунок розвитку експериментальної бази; брати участь у системі відносин приватно-державного партнерства на принципах проектного управління.

Висновки. Створення освітньо-науково-виробничого кластера регіону дозволить: підвищити конкурентоспроможність усіх його учасників за

рахунок впровадження нових технологій; знизити витрати і підвищити якість відповідних послуг; здійснити перехід на якісно новий рівень впровадження інноваційних освітніх і наукомістких технологій; розробити методику комплексної підготовки спеціалістів, які володіють професійними компетенціями і можуть впроваджувати інновації в діяльність комерційних та державних організацій; підготувати висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем інформаційно-комунікаційних компетенцій; оптимізувати зростання затрат при підготовці фахівців з компетенціями, що відповідають сучасним вимогам; підвищити ефективність взаємодії освіти, науки і виробництва; розширити середовище відтворення знань, інтелектуальної власності та ефективно залучати їх в господарський оборот; поліпшити якісний склад керівників і фахівців через програму формування резерву; консолідувати лобювання інтересів учасників кластера в різних органах влади.

Література:

1. Гэлбрейт Дж. *Новое индустриальное общество: пер. с англ.* / Дж. Гэлбрейт. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига»; СПб.: Terra Fantastica, 2004. — 602 с.
2. Стюарт Томас А. *Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций* / Т. Стюарт; Пер. с англ. В. Ноздриной. — М.: Поколение, 2007. — 368 с.
3. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования* / Д. Белл; пер. с англ. — М.: Academia, 1999. — 786 с.
4. Армстронг М. *Практика управления человеческими ресурсами* / М. Армстронг. — 8-е изд. — М.: Изд-во Питер, 2008. — 832 с.
5. Брукинг Э. *Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии* / Э. Брукинг. — СПб: Наука, 2001. — 288 с.

6. Даффи Д. Человеческий капитал [Электронный ресурс] / Д. Даффи // «Директор ИС». – 2000. – №6. – Режим доступа: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>.
7. Sveiby K.E. (1997) “The Intangible Asset Monitor” [Web-resurs] / K.E. Sveiby // *Journal of Human Resource Casting and Accounting*. – 2007. – Vol. 2, – No. 1. – URL : <http://www.sveiby.com/>
8. Гесць В. Економіка знань та перспективи її розвитку для України / В. Гесць. - НАН України., Ін-т екон. прогнозів. – К., 2005. – 426 с.
9. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління: монографія / О. В. Кендюхов / НАН України Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 307 с.
10. Богдашев И. В. Воспроизводство интеллектуального потенциала как фактор формирования экономики знаний: автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.01 / И. В. Богдашев. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2005. - 25 с.

References:

1. Gelbrejt Dzh. *Novoe industrialnoe obschestvo: per. s angl.* / Dzh. Gelbrejt. — М.: ООО «Izdatelstvo AST»: ООО «Tranzitkniga»; SPb.: Terra Fantastica, 2004. — 602 s.
2. Styuart Tomas A. *Intellektualnyiy kapital. Novyyiy istochnik bogatstva organizatsiy* / T. Styuart; Per. s angl. V. Nozdrinoy. – М.: Pokolenie, 2007. – 368 s.
3. Bell D. *Gryadushee postindustrialnoe obschestvo. Opyit sotsialnogo prognozirovaniya* / D. Bell; per. s angl. – М.: Academia, 1999. – 786 s.
4. Armstrong M. *Praktika upravleniya chelovecheskimi resursami* / M. Armstrong. – 8-e izd. – М. : Izd-vo Piter, 2008. – 832 s.
5. Bruking E. *Intellektualnyiy kapital: klyuch k uspehu v novom tyisyacheletii* / E. Bruking. – SPb : Nauka, 2001. – 288 s.

6. Daffi D. *Chelovecheskiy kapital [Elektronnyiy resurs]* / D. Daffi // «Direktor IS». – 2000. – № 6. – Rezhim dostupa: <http://www.osp.ru/cio/2000/06/023.htm>.
7. Sveiby K.E. (1997) “The Intangible Asset Monitor” [Web-resurs] / K. E. Sveiby // *Journal of Human Resource Casting and Accounting*. – 2007. – Vol. 2, – No. 1. – URL: <http://www.sveiby.com/>
8. Heiets V. *Ekonomika znan ta perspektyvy yii rozvytku dlia Ukrainy* / V. Heiets. - NAN Ukrainy., *In-t ekon. prohnozuv.* – K., 2005. – 426 s.
9. Kendyuhov O. V. *Intelektualniy kapital pIdpriEmstva: metodologiya formuvannya mehanizmu upravlinnya: monografiya* / O. V. Kendyuhov / NAN Ukraini, Institut ekonomiki promislovosti; DonUEP. – Donetsk: DonUEP, 2006. – 307 s.
10. Bogdashev I. V. *Vosproizvodstvo intelektualnogo potentsiala kak faktor formirovaniya ekonomiki znaniy: avtoreferat dis. ... kandidata ekonomicheskikh nauk: 08.00.01* / I. V. Bogdashev. – Krasnodar: Kuban. gos. un-t, 2005. - 25 s.

УДК 657.47:664.1

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ ВИТРАТ

кандидат економічних наук, доцент, Мулик Т. О., Ковальчук Т. А.

Вінницький національний аграрний університет, Україна, Вінниця

В статті розглянуто особливості бурякоцукрового виробництва та визначено їх вплив на організацію обліку витрат. Визначено роль та значення бурякоцукрової галузі та облікового забезпечення витрат. Акцентовано увагу на проблемах обліку витрат. Досліджено завдання обліку витрат, об'єкти обліку та класифікацію витрат. Визначено, що важливим напрямом управління витратами та організації їх обліку є

класифікація витрат, раціональна побудова якої впливає на поліпшення якості управління витратами. Врахування в подальшому означених особливостей при розробці облікового забезпечення витрат дозволить підвищити достовірність і якість обліку та забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: бурякоцукрове виробництво, витрати виробництва, об'єкти обліку, класифікація витрат.

кандидат економічних наук, доцент, Мулык Т. О., Ковальчук Т. А. Влияние особенностей свеклосахарного производства на организацию учета затрат / Винницкий национальный аграрный университет, Украина, Винница

В статье рассмотрены особенности свеклосахарного производства и определено их влияние на организацию учета затрат. Определены роль и значение свеклосахарной отрасли и учетного обеспечения расходов. Акцентировано внимание на проблемах учета расходов. Исследована задача учета затрат, объекты учета и классификации расходов. Определено, что важным направлением управления затратами и организации их учета является классификация расходов, рациональное построение которой влияет на улучшение качества управления затратами. Учет в дальнейшем указанных особенностей при разработке учетного обеспечения расходов позволит повысить достоверность и качество учета и обеспечит принятие эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: свеклосахарное производство, издержки производства, объекты учета, классификация затрат.

PhD of economical sciences, associate professor, Mulyk T. O. Kovalchuk T. A. Impact of features of sugar beet production organization of cost accounting / Vinnytsia National Agrarian University, Ukraine, Vinnitsa.

Considered in the article peculiarities of the sugar-beet production and determined their impact on the organization of cost accounting. The role and

importance of sugar-beet industry and accounting software costs. Attention is accented on the problems of cost accounting. Studied job cost accounting, recording and classification of objects of expenditure. Determined that important area of cost management and organization of their accounting is the classification of expenses, rational construction which affects the quality improvement management costs. Taking into account the further development of the mentioned features in your software spending will increase the reliability and quality of accounting and ensure of effective the adoption making.

Keywords: sugar beet production, costs of production, accounting objects, classification of costs.

Вступ. Бурякоцукрове виробництво є однією з найважливіших галузей для України, яка забезпечує цукром внутрішні потреби країни, а також є великим джерелом утворення вторинних матеріальних ресурсів. Бурякоцукрове виробництво являє собою складний комплекс, що відноситься до тих галузей агропромислового комплексу держави, реалізація основної мети функціонування яких, в значній мірі залежать від злагодженої і загальної спрямованості діяльності партнерів. На даний час бурякоцукрова галузь знаходиться у кризовому становищі. У зв'язку з цим, актуальною визначена проблема відтворення і розвитку вітчизняного бурякоцукрового виробництва, структурування бурякоцукрового підкомплексу, а також облікового забезпечення процесів в ньому, ефективність організації якого, залежить від особливостей даної галузі.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розробку виробничого обліку внесли такі вчені, як: Сук Л. К., Ткаченко Н. М., Чумаченко М. Г., Дем'яненко М. Я., Жук В. М., Кірейцев Г. Г., Атамас П. Й., Бутинець Ф. Ф., Грещак М. І., Пуцентайло П. Р., Цал-Цалко Ю. С. та інші. Разом з тим складність та багатоаспектність цього питання вимагає подальших наукових досліджень саме в галузі бурякоцукрового

виробництва.

Мета статті. Розглянути та виявити вплив особливостей бурякоцукрового виробництва на організацію обліку витрат в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Україна належить до традиційно цукрових держав світу, що зумовлюється досить сприятливими ґрунтово-кліматичними та економічними умовами для розвитку буряківництва й виробництва цукру. Коріння галузі сягає 20-х років XIX століття. Однак її матеріально-технічна база неодноразово зазнавала значного руйнування, а вирощування цукрових буряків опинялись у кризі, як це, зокрема, бачимо і в останні роки.

Подолання кризової ситуації й відродження конкурентоспроможності українського цукру на світовому ринку стало національною проблемою, розв'язання якої водночас на макро- і макрорівнях має не тільки важливе економічне, але й політичне значення.

Вінницька область має сприятливі природо-кліматичні умови для розвитку бурякосіяння і цукрової промисловості: родючі чорноземи, сірі опідзолені, дерново-опідзолені, темно-сірі дернові, лучні та інші ґрунти, велика кількість опадів (350-750 мм), висока водозабезпеченість території, належна вологість ґрунтів і повітря, висока праце забезпеченість створюють належні умови для розвитку галузі.

Не зважаючи на високі технологічні та виробничі можливості Вінницької області, за останні 15 років за даними статистики та звітів НАЦУ «Укрцукру» площі збирання цукрових буряків значно зменшились (табл. 1).

Таблиця 1

Площі збирання цукрових буряків у Вінницькій області, тис. га

Категорії господарств	2000р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Всі категорії господарств	102,9	81,4	75,1	72,0	81,2	65,2	60,9	51,7
Сільськогосподарські підприємства	101,4	75,3	70,7	64,4	72,7	53,7	52,6	45,5

Господарства населення	1,5	6,1	4,4	7,6	8,5	11,5	8,3	6,2
------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	------	-----	-----

Джерело: Головне управління статистики у Вінницькій області
<http://www.vn.ukrstat.gov.ua>

Відбулись також зміни і в показниках ефективності виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах Вінницькій області. З даних представлених в таблиці 1, 2. Бачимо, що посівна площа цукрових буряків у 2015 році у порівнянні з 2010 зменшилася на 45,2%, а в порівнянні з минулим 2014 роком зменшилась на 17,7%, урожайність зросла на 25,%, валовий збір у 2014 році збільшився на 18,8% у порівнянні з 2013 роком. Можемо зробити висновок, що валовий збір підвищився, хоча посівна площа зменшилася. Урожайність в два рази перевищує середні показники урожайності цукрових буряків по Україні, яка становлять приблизно 250 ц/га., що свідчить про високу ефективність вирощування цукрових буряків.

Таблиця 2

Динаміка ефективності виробництва цукрових буряків в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області

Показники	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Валовий збір, тис.тонн	2215,1	2878,2	2487,8	2562,3	3044,2
Урожайність, ц/га	335,7	428,5	352,6	400,0	500,0
Реалізаційна ціна 1 ц, грн.	38,69	40,09	40,58	48,5	52,1
Отримані прибуток "+", збиток "-", тис. грн.	18567,8	52988,3	20946,4	211,3	30532,6
Ефективність виробництва (рентабельність "+", збитковість "-"), %	9,2	25,0	8,8	0,2	22,2

Джерело: Головне управління статистики у Вінницькій області
<http://www.vn.ukrstat.gov.ua>

Тож враховуючи проблеми в організації, економіці та управлінні бурякоцукровим виробництвом постає питання системних підходів до

управління витратами як основного фактора ефективності господарювання. Витрати виступають об'єктом найважливіших функцій управління – організації виробництва, бюджетування, аналізу, обліку та контролю. Тому вважаємо, що саме формування ефективного облікового забезпечення дасть можливість успішно реалізувати усі зазначені вище функції та у підсумку забезпечити прийняття ефективних управлінських рішень.

Дослідження сучасного стану теорії та практики обліку витрат вказують на наявність проблем, які потребують наукового вирішення, зокрема [11]:

1) різні підходи до трактування категорії "витрати", в тому числі підміна поняттям "затрати", нечіткість розкриття в П(С)БО;

2) фактична наявність різних систем визнання, оцінки та визначення складу витрат за бухгалтерським та податковим законодавством, а також для цілей фінансового і управлінського обліку;

3) відсутність єдиної класифікації витрат, в тому числі наявність відмінностей в групуванні витрат за П(С)БО та Податковим кодексом;

4) вибір оптимальної системи побудови рахунків для цілей фінансового та управлінського обліку із двох альтернатив: англосаксонської моделі (використання інтегрованої системи обліку, що передбачає наявність однієї системи рахунків та включення до неї рахунків виробничого обліку) та континентальної(європейської) моделі, що характеризується наявністю двох автономних систем рахунків для фінансового та управлінського обліку;

5) методологічна складність оцінки та розподілу загальновиробничих витрат, в тому числі визначення постійних та змінних витрат, бази розподілу, нормальної потужності підприємства тощо;

6) низький рівень документального забезпечення формування та обліку витрат виробничих підприємств, що впливає на їх достовірну оцінку як для цілей бухгалтерського й управлінського обліку, так і

оподаткування;

7) складність створення та забезпечення автоматизованих систем обліку та управління витратами, які дозволяли б ефективно керувати господарськими процесами.

При організації обліку витрат важливо врахувати специфіку галузі. На думку М. І. Беленкова та І. І. Рагуліна на організацію обліку витрат впливають такі елементи бурякоцукрового виробництва [2, с. 102]:

1. Внесення добрив та підготовка ґрунтів.
2. Висів насіння.
3. Вирощування цукрових буряків.
4. Збирання цукрових буряків.
5. Оцінка якості продукції.
6. Перевезення цукрових буряків.
7. Зберігання цукрових буряків.
8. Виробництво цукру.
9. Оцінка якості продукції.
10. Зберігання продукції.
11. Реалізація продукції

На думку авторів ці етапи виробництва взаємопов'язані та характеризуються особливостями формування, оцінки, обліку та контролю витрат.

Бухгалтерський облік витрат на виробництво продукції є основною ділянкою роботи облікової системи підприємств. Цей облік забезпечує визначення фактичної собівартості продукції, яка є одним із основних показників ефективності виробництва. Собівартість продукції несе у собі також інформацію про витрати підприємства. Базуючись на цій інформації, здійснюється системний контроль за процесом виробництва та управління ним. Облік, контроль та аналіз, як показують дослідження, забезпечують близько 90% необхідної для управління інформації.

Перед обліком витрат на виробництво поставлені такі важливі завдання[6]:

- постійний контроль за правилами та нормативами використання сировини, матеріалів, палива, електроенергії, витрати на оплату праці, а також витрат на обслуговування виробництва і управління;
- встановлення непродуктивних витрат і витрат у виробництві з метою попередження їх виникнення;
- зведення витрат по місцях їх виникнення і в цілому на підприємстві;
- правильне розмежування затрат між незавершеним виробництвом і готовою продукцією;
- своєчасне і точне визначення і віднесення фактичних витрат пов'язаних з виробництвом продукції;
- вірогідне відображення і визначення фактичної собівартості виготовленої продукції.

Формування витрат виробництва є найбільш складним елементом подальшого розвитку виробничо-господарського механізму підприємства. Аналіз витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) займає важливе місце в системі управління витратами. В умовах самостійного планування самими підприємствами номенклатури продукції і ринкових цін, застосування діючої системи оподаткування зростає значимість методично обґрунтованого обліку витрат і калькулювання собівартості одиниці продукції, що виробляється на підприємстві [7].

Скорочення виробничих витрат дозволяє підприємству використовувати економічний вигравш у зміні асортименту виробленої продукції, придбань нових технологій і модернізації основного обладнання, а також збільшити фонд оплати праці, підвищити рівень кваліфікації виробничого персоналу і його зацікавленість у результатах праці [13].

Досвід країн Західної та Східної Європи переконливо свідчить, що

досягнення низької собівартості білого цукру можливе не тільки за рахунок зниження виробничих витрат по всьому циклу вирощування цукрових буряків, включно з освоєння схеми закупівлі цукрової сировини за фіксованими цінами, а за рахунок підвищення продуктивності, економічності та якості переробника. Йдеться про пряме виробництво не тільки білого цукру, а й інших супутніх його продуктів: меляси, бурякового жому, цукрового сиропу та ін.. Розумне доведення їх до рівня необхідного споживачеві (меляси- до сухих чи пресованих дріжджів; бурякового жому – до гранульованого жому та ін.). [3, с.54-57].

Цукор може бути трансформований у великий вибір унікальних підсолоджуючих речовин, ароматизаторів та інші технологічні новації для харчової промисловості. А це значно сприяє досягненню бажаного комплексного результату діяльності як виробників цукрового буряку так і його переробників. Тому докорінну реконструкцію і модернізацію українських цукрових заводів слід розглядати також і в контексті створення умов для ефективного використання всіх сировинних компонентів, які супроводжують вихід кінцевого продукту.

Досягнення високих результатів роботи підприємства неможливо без ефективного управління витратами, яке значною мірою залежить від якості інформаційного забезпечення. Ефективність діяльності значною мірою залежить від зниження витрат на одиницю продукції за збереження та підвищення її якості. В сучасних ринкових умовах господарювання перед управлінням підприємства виникають такі цілі, як підвищення рівня організації виробництва, гнучке реагування на зміни попиту, освоєння нової продукції, виготовлення високоякісної продукції при мінімальних витратах. Вимоги управління зумовлюють вивчення методики визначення витрат виробничої діяльності.

Традиційно методи обліку витрат і калькулювання групують за трьома ознаками:

- 1) об'єктами обліку витрат: позамовний, попроцесний, передільний;
- 2) повнотою облікових витрат: калькулювання з неповним розподілом витрат або система «директ-костінг», калькулювання з повним розподілом витрат;
- 3) оперативністю обліку і контролю витрат: метод обліку фактичної (історичної) собівартості, нормативний метод, або стандарт-кост. [10].

Витрати на виробництво продукції бурякоцукрової галузі формують за об'єктами обліку, планування й визначення собівартості продукції (калькулювання), а також за центрами відповідальності (підрозділами підприємства тощо). За цими об'єктами витрат відкривають рахунки аналітичного обліку (табл.3).

Таблиця 3

Об'єкти обліку витрат в сільськогосподарських підприємствах, що вирощують цукровий буряк

Групи об'єктів обліку	Об'єкти обліку витрат
Перша група	культура – цукрові буряки
Друга група	витрати на роботи під урожай майбутнього року: посіви культур, оранка, внесення добрив тощо. Наприкінці року витрати цієї групи підсумовують і залишають нерозподіленими (незавершене виробництво). Наступного року суми незавершеного виробництва, що були на початок року, закривають методом розподілу витрат між культурами.
Третя група	витрати, що підлягають розподілу між кількома видами робіт: на зрошення та осушення земель, догляд за полезахисними лісовими смугами тощо. Наприкінці року ці витрати розподіляють між певними культурами пропорційно до зайнятих ними площ. Якщо облік витрат здійснюють загалом по підприємству, тоді фактичні витрати розподіляють між окремими культурами пропорційно до кошторисних витрат згідно з технологічними картами чи укрупненими нормативами.
Четверта група	центри відповідальності — структурні підрозділи сільськогосподарського підприємства. Якщо витрати облікують загалом по конкретному господарському формуванню, фактичні витрати підрозділу розподіляють між окремими культурами пропорційно до кошторисних витрат згідно з технологічними картами чи укрупненими нормативами, суми яких за потреби мають бути скориговані на індекс інфляції.

Джерело: Систематизовано на основі навчального посібника бухгалтерський облік в галузях економіки [9]

Важливим напрямом управління витратами та організації їх обліку є

класифікація витрат. Як показують дослідження, на разі відсутня єдина класифікація витрат. В якості одного із можливих напрямків вдосконалення обліку витрат пропонуємо наступну класифікацію витрат бурякоцукрового виробництва (табл. 4):

Таблиця 4

Класифікація витрат в бурякоцукровому виробництві

Класифікаційна ознака	Види витрат
За центрами відповідальності	Витрати виробництва
	Витрати діяльності
	Витрати технологічного відділу
За видами витрат	За елементами
	Відрахування
	Матеріальні витрати
	Амортизація
	Виплати на оплату продукції
	За статтями
За способом перенесення вартості	Прямі
	Непрямі
За видами діяльності	Звичайна
	Надзвичайна
За ступенем впливу	Змінні
	Постійні
За календарними періодами	Поточні витрати
	Довгострокові витрати
	Одноразові витрати
	Витрати майбутніх витрат

Джерело: Систематизовано на основі Систематизовано на основі навчального посібника бухгалтерський облік в галузях економіки [9]

В якості одного із можливих напрямків вдосконалення обліку витрат може бути його побудова за центрами витрат. Центр витрат – це об’єкт віднесення витрат, де їх акумулювання пов’язане з однією або декількома функціями та визначеними видами діяльності. Такими об’єктами є місце приймання сировини, окремі дільниці технологічного процесу, лабораторії, тобто місця, де є можливість організувати норматив планування та облік виробничих витрат з метою контролю за ними та управління ними. При встановленні нормативу витрат необхідно враховувати два основних моменти:

- 1) витрати повинні доводити до відома виконавців;
- 2) витрати повинні бути ретельно деталізовані. [1].

На основі розглянутої специфіки діяльності підприємств бурякоцукрової галузі можна встановити головні технологічні та організаційні чинники, які впливають на облікове забезпечення витрат цих підприємств:

- сезонний характер виробництва підприємств галузі, які використовують цукрові буряки як сировину (від 4 до 6 місяців на рік);
- безперервність та складність технологічного процесу;
- вузька спеціалізація та висока матеріаломісткість виробництва;
- залежність від обсягів заготівлі сировини (цукрових буряків), її якості та умов зберігання;
- наявність допоміжних та обслуговуючих виробництв;
- отримання супутньої продукції, виробництво якої технологічно супроводжує виробництво цукру (жом, меляса);
- давальницькі схеми переробки цукрових буряків та ін. [12]

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити особливості бурякоцукрового виробництва та визначити їх вплив на побудову обліку витрат. Сформовано основні завдання обліку витрат та встановлено, що виконання кожного такого завдання пов'язане із специфікою функціонування галузі. Встановлено, що витрати на виробництво продукції бурякоцукрової галузі формують за об'єктами обліку, планування й визначення собівартості продукції (калькулювання), а також за центрами відповідальності (підрозділами підприємства тощо). За цими об'єктами витрат відкривають рахунки аналітичного обліку. Визначено, що важливим напрямом управління витратами та організації їх обліку є класифікація витрат, раціональна побудова якої впливає на поліпшення якості управління витратами. Врахування в подальшому означених особливостей при розробці облікового забезпечення витрат дозволить підвищити

достовірність і якість обліку та забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень.

Література:

1. Атамас П. Й. *Управлінський облік: Навчальний посібник*. – К.: центр навчальної літератури, - 2006- 440с.
2. Беленкова М. І. Систематизація управління виробничим потенціалом цукробурякових підприємств / М. І. Беленкова, І. І. Рагуліна // *Облік і фінанси АПК*. – 2011. – № 1. – С. 100-103.
3. Бондар О. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків у 2009 році / О. Бондар, А. Фурса, О. Шутенко // *Пропозиція*. – 2009. – № 172. – С. 54–57.
4. Бутинець Ф. Ф. *Історія бухгалтерського обліку: навч.посібник* / Ф. Ф. Бутинець. – Ж.: Рута – 2001.- 392с.
5. Грещак М. Г., Коцюба О. С., *Управління витратами: навч.-метод. посібник (для самостійного вивчення дисциплін)*. – К.: КНЕУ. - 2002. -131с.
6. *Новий бухгалтерський облік в Україні (побудова і застосування): Навч.-методичний посібник*. – Тернопіль.: Карт-Блани, 2000.-288с.-с.28.
7. Пархоменко В. Яким буде бухгалтерський облік фінансових витрат? / В. Пархоменко// *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2010. -№11. – с.3-6.
8. Пуцунтейло П. Р. Ефективність виробництва в підприємницьких структурах / П. Р. Пуцунтейло// *Економіка АПК*. – 2005.-№5.-с.51-57.
9. Свідерський Є. І. *Бухгалтерський облік у галузях економіки: навч. посібник*. — К.: КНЕУ, 2004. — 233 с
10. Худоба К. В. Проблеми визначення методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції / К. В. Худоба / *Вестник национального технического университета «ХПИ» : сб. науч. тр. : темат. вып.* / Харьковский политехнический ин-т, нац. техн. ун-т. – Х. : НТУ «ХПИ», 2010. – Вып. 56: *Технический прогресс и эффективность производства*. – С. 43-48.

11. Цал-Царко Ю. С. *Витрати підприємства: навч. посібник.* - К.: ЦУЛ, 2002.-656с.

12. Чудовець В. В. *Стан та перспективи розвитку обліку витрат на підприємствах цукрової промисловості / В. В. Чудовець // Облік і фінанси.* - 2013. - № 1. - С. 61-65.

13. Чумаченко М. *Сучасні проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції / М. Чумаценко // Бухгалтерський облік і аудит.* - 2008.-№10.- с.3-7.

References:

1. *Atamas P. J. Management accounting: Textbook.* - K.: Centre textbooks - 2006-440s.

2. *Belenkova M. I. Systematics management of sugar beet production capacity of enterprises / Belenkova M. I., Il ragulin // Accounting and Finance APC.* - 2011. - № 1. - P. 100-103.

3. *A. Bondar Economic evaluation of sugar beet production in 2009 / O. Bondar, A. Fursa, O. Shutenko offer.* - 2009. - № 172. - P. 54-57.

4. *Butynets F. F. history of accounting: navch.posibnyk / F. F. Butynets.* - M.: Ruta - 2001.- 392s.

5. *Hreschak M. G., Kotsiuba O. S., Managing costs: Teach method. Manual (for individual study subjects).* - K.: KNEU. - 2002. -131s.

6. *New accounting in Ukraine (construction and use): Teach handbook.* - Ternopil.: Carte Blanche, 2000.-288s., p.28.

7. *Parkhomenko V. How will accounting financial costs? /V.Parhomenko// Accounting and Auditing.* - 2010. -№11. - S.3-6.

8. *Putsenteylo P. G. Production efficiency in enterprise structures / P. G. Putsenteylo // Economy AIC.* - 2005.-№5.-s.51-57.

9. *Swiderski E. I. accounting in economy: teach. manual.* - K.: KNEU, 2004. - 233 p

10. Hudoba K. V. *Problems of definition and methods of cost accounting costing products / K. V. Cattle / Journal of the National Technical University "KPI": Sat. scientific. tr. : Temat. Vol. / Kharkov Polytechnic in-t nat. Sc. Univ. - H.: NTU "HPI", 2010. - Vol. 56: Tehnycheskyu progress and Efficiency of production. - P. 43-48.*
11. Tsa-Tsalko S. *costs of enterprise: navch.posibnyk. -K.: TSUL, 2002.-656s.*
12. Chudovets V. V. *Status and prospects of cost accounting at the enterprises of sugar industry / V. V. Chudovets // Accounting and Finance. - 2013. - № 1. - P. 61-65.*
13. M. Chumachenko *Modern problems of cost accounting and costing / M. Chumatsenko // Accounting and Auditing. -2008.-№10.- s.3-7./M. Chumatsenko// Accounting and Auditing. -2008.-№10.- s.3-7.*

УДК: 351/354(045)

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРАВОВІ Й ФУНКЦІОНАЛЬНІ
АСПЕКТИ**

кандидат економічних наук, доцент, Бондарчук Л. В., Урбанович В. А.
Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, Україна, м. Вінниця

Проаналізовано проблеми законодавчого забезпечення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розподіл повноважень між ними та визначено шляхи їх удосконалення. В процесі відповідних досліджень здійснено виконання завдань, що було неможливим без створення на всіх рівнях влади значного потенціалу людських ресурсів з відповідною професійною підготовкою, глибокими теоретичними знаннями та практичними навичками і вміннями у сфері державного управління,

здатних ефективно управляти суспільними справами в нових умовах, а також без наукового супроводження становлення та розвитку державного управління, реформ політичної, економічної, соціальної, гуманітарної, адміністративної сфер, їх європейської інтеграції за умови застосування усіх елементів місцевого самоврядування.

Ключові слова: державне управління, органи державної влади, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування, взаємодія, компетенція, делегування повноважень, децентралізація виконавчих органів влади.

Кандидат економічних наук, доцент Бондарчук Л. В., Урбанович В. А. Взаимодействие органов государственной власти и органов местного самоуправления: правовые и функциональные аспекты / Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, Винница.

Проанализированы проблемы законодательного обеспечения взаимодействия органов государственной власти и органов местного самоуправления, распределение полномочий между ними и определены пути их совершенствования. В процессе соответствующих исследований осуществлено выполнения задач, было невозможно без создания на всех уровнях власти значительного потенциала человеческих ресурсов с соответствующей профессиональной подготовкой, глубокими теоретическими знаниями и практическими навыками и умениями в сфере государственного управления, способных эффективно управлять общественными делами в новых условиях, а также без научного сопровождения становления и развития государственного управления, реформ политической, экономической, социальной, гуманитарной, административной сфер, их европейской интеграции при условии применения всех элементов местного самоуправления.

Ключевые слова: государственное управление, органы государственной власти, местное самоуправление, органы государственной власти, органы

местного самоуправления, взаимодействие, компетенция, делегирование полномочий.

PhD, associate professor Bondarchuk L. V., Urbanovich V. A. Interaction government bodies and local authorities: legal and functional aspects / Vinnytsia Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, Ukraine, Vinnitsa.

Problems of legislative ensuring of interaction of state authorities and local government bodies and powers division between them are analysed; ways of their improvement are defined. During the relevant research performed tasks that were impossible without the establishment at all levels considerable potential human resources with appropriate training, deep theoretical knowledge and practical skills and skills in public administration capable to effectively manage public affairs in the new environment, and without scientific support establishment and development of public administration, reform of the political, economic, social, humanitarian and administrative areas of European integration provided the use of all elements of local government.

Key words: public administration, public authorities, local government, state authorities, local government bodies, interaction, powers, competence, delegation of powers.

Постановка проблеми. Успіх реформ, які запроваджуються в Україні, швидкість темпів переходу до нової, більш досконалої моделі організації усіх сфер суспільно-політичного та соціально-економічного життя в ній, здійснення процесів реформування місцевого самоврядування, децентралізації, деконцентрації, вирішення всіх питань місцевого значення та забезпечення суттєвого підвищення рівня життя громадян значною мірою залежить від ефективної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Практика становлення і розвитку України підтвердила хибність захоплення лише політичним та функціональним чинником державотворення й неврахування та ігнорування його ціннісної основи – свідомісної, національної, мовної, прав людини на свободу совісті та віросповідання. Всі зазначені чинники прямо чи опосередковано суттєво впливають на успішність, ефективність, результативність і справедливість державної влади та державного управління

На сучасному етапі нечітке розмежування повноважень, відсутність дієвого механізму взаємодії, а також відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами місцевого самоврядування різного рівня обумовлюють неефективність взаємодії між представницькою та виконавчою гілками влади. Проблема є досить актуальною і безпосередньо пов'язана з системними реформами та трансформаційними процесами, що відбуваються в державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що деякі сторони цього питання порушуються в працях І. А. Грицяка – при характеристиці деконцентрації і децентралізації в державному управлінні, В. М. Кампо приділяє основну увагу розмежуванню компетенцій двох центрів публічної влади на місцях, В. І. Корнієнко, В. І. Кравченко порушують цю проблему при аналізі делегування повноважень органів державної виконавчої влади органам місцевого самоврядування, Н. Р. Нижник – в аспекті регіональної політики і взаємозв'язку з адміністративною реформою і т.ін.

Метою статті є визначення основних проблем у взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування у сфері делегованих повноважень, кадрового, фінансового та матеріального забезпечення і накреслення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Набуття Україною незалежності та проголошення нею демократичних перспектив розвитку як ніколи активізувало питання про сутність і місце, роль і значення органів місцевого

самоврядування в системі влади, управління державою і суспільством в цілому.

Характер відносин між різними гілками і рівнями влади, статус органів державної влади і органів місцевого самоврядування визначається перш за все Конституцією України та діючим законодавством.

Конституція України закріпила дві системи влади на місцях: місцеві державні адміністрації [3, ст. 118, 119], які є місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування [3, ст. 140, 143] як публічну владу територіальних громад, що є основною функцією місцевого самоврядування. Це – різні за своєю юридичною природою і, насамперед, за функціями і повноваженнями системи місцевої влади. Конституція України не допускає підміни місцевого самоврядування державними адміністраціями. Однак на практиці реалізація функцій і повноважень обох органів місцевої влади породжує спірні питання, щодо встановлення меж їх функцій і повноважень, способів вирішення компетенційних спорів тощо.

Погоджуючись з тим, що в Україні сьогодні бракує розвинених засад та структур громадянського суспільства, які б могли протистояти авторитарним тенденціям влади, варто розглядати цю проблему не в контроверсійному плані (державні адміністрації чи органи місцевого самоврядування, держава чи громадянське суспільство), а в органічній єдності легітимних структур державної влади і так само схильних і захищених у правовому відношенні органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що в системі органів місцевого самоврядування відбувається поєднання державних та самоврядних повноважень, громадсько-територіальних та державних інтересів. Адже, відповідно до Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Місцеві ради як органи самоврядування можуть мати свої органи, які здійснюють свої повноваження. До того ж, щоб уникнути паралелізму та зайвої

конфліктності, яка нерідко виникає при здійсненні владних повноважень, законодавство передбачає верховенство ради, як представницького органу, що втілює інтереси територіальної громади в цілому.

Проблеми розмежування повноважень та питання взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій в українській системі місцевої влади існують з часу заснування цієї системи, тобто ще з 1992 р. Саме у цьому році відбулося роздержавлення місцевих Рад народних депутатів, у результаті чого з'явилися дві системи органів місцевої влади: органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації.

Розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування, які наділені власними, самоврядними і делегованими повноваженнями та місцевими державними адміністраціями, які наділені відповідними розпорядчими та виконавчими повноваженнями, обумовлена наступними причинами:

- необхідністю встановлення конкурентної політичної та юридичної відповідальності цих органів за визначені їм Конституцією і законами ділянки роботи;

- порушенням встановленого Конституцією і законами балансу інтересів між цими органами;

- наявністю прогалів у регулюванні або дублюванням певних повноважень цих органів тощо;

- відсутність механізму децентралізації за умов сьогодення.

Незважаючи на сучасний стан взаємовідносин політики і права у державі, законодавче розмежування повноважень, як всередині кожної системи місцевої влади, так і у відносинах між ними відіграє певну роль у стабілізації відповідних відносин.

Досвід багатьох областей України дає змогу виділити наступні організаційно-правові форми координаційної взаємодії органів місцевої влади:

– утворення спеціальних органів на паритетних началах для реалізації спільних програм, здійснення конкретних дій в певних сферах життєдіяльності території;

– проведення координаційних нарад (семінарів) за участю керівників і посадових осіб місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування ;

– проведення спільних дій з комплексних питань і планування з розподілом обов'язків між учасниками їх реалізації;

– проведення спільних засідань колегій і президій та прийняття спільних розпоряджень головою відповідної місцевої державної адміністрації та головою обласної (районної) ради;

– складання аналітичних оглядів спільної діяльності органів місцевого управління з метою виявлення позитивного досвіду і його впровадження;

– існування спільних ЗМІ (рубрик: - «Влада інформує» та ін.);

– спільне проведення масово-культурних заходів.

Тісна співпраця місцевих державних та самоврядних органів, як правило, приносить позитивні наслідки, в результаті яких органи державної влади забезпечують умови, необхідні для нормальної діяльності органів місцевого самоврядування, а самоврядні структури виконують чимало функцій суто державного характеру. Проблема взаємовідносин між гілками влади залежить від багатьох чинників, найвагоміші з яких:

– універсальність реалізації державної політики;

– певний рівень самостійності органів місцевої влади у способах реалізації державної політики;

– тісна співпраця між урядом та органами місцевого самоврядування;

– впровадження дієвих механізмів узгодження рішень центральних і місцевих органів виконавчої влади, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування;

– розв’язання проблеми делегування повноважень виконавчої влади місцевому самоврядуванню, законодавчого визначення принципів, умов та порядку їх делегування, форми контролю за виконанням делегованих повноважень, а також відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб за невиконання або неналежне виконання делегованих повноважень;

– створення механізму ефективного контролю за законністю здійснення власних повноважень органами місцевого самоврядування.

Таким чином, на підставі проведеного **дослідження** можна сформулювати наступні висновки. Необхідно здійснити чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, передачу надлишкових функцій від центральних органів виконавчої влади до органів місцевої влади, вдосконалити взаємодію місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Подальше вдосконалення взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, на наш погляд, може здійснюватися шляхом:

– внесення змін у закони «Про місцеві державні адміністрації» і «Про місцеве самоврядування в Україні» з питань взаємодії цих органів, трансформації деяких делегованих повноважень органів місцевого самоврядування у власні (самоврядні);

– розробки механізмів розмежування і співвідношення компетенції органів місцевої публічної влади;

– вирішення проблеми територіальної організації країни, реформування адміністративно-територіального устрою;

– судового урегулювання спорів і розбіжностей між місцевими управлінськими центрами;

– зміни структури органів виконавчої влади з переходом від галузевого до функціонального принципу їх побудови, закріплення за ними, перш за все, контрольно-наглядових функцій;

– створення на регіональному рівні координаційних рад з питань взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Це сприятиме підвищенню ефективності взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в контексті здійснення адміністративної реформи.

Література:

1. *Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування: Монографія / Яцуба В. Г., Яцюк В. А., Матвійшин О. Я., Карпінський Ю. О.,*
2. *Куйбіда В. С, Негода В. А. та ін. К.: Геопринт, 2007. – С.15.*
3. *Андресюк Б. П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи / Б. П. Андресюк. – К. : Стіло, 2001. – 223 с.*
4. *Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Україна, 1996. – 119 с.*
5. *Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. – Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua*
6. *Публічна адміністрація в Україні: становлення та розвиток / за заг. ред. А. В. Толстоухова, Н. Р. Нижник, Н. Т. Гончарук. – Д.: Моноліт, 2010. – 400 с.*

References:

1. *Administrative division of Ukraine. Ways reforms: Monograph / V. G. Yatsuba, Yatsyuk V. A. Matviyishyn O. J., Karpinski Y. O., Kuibida V. S., V. A. Nehoda etc. K. : Neoprynt, 2007. - P.15.*
2. *Andresiuk B. P. Local government in modern Ukraine: problems and prospects / B. P. Andresiuk. - K.: Stylos, 2001. - 223 p.*

3. *The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine June 28, 1996 - K. : Ukraine, 1996. - 119 p.*

4. *On local government in Ukraine: the Law of Ukraine of 21 May 1997 r. № 280/97-VR. - Access: www.zakon1.rada.gov.ua*

5. *The public administration in Ukraine: formation and development / by the Society. Ed. A. V. Tolstoukhova, N. R. Nyzhnyk, N. T. Goncharuk. - D. : Monolit, 2010. - 400 p.*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА СОЦІОЛОГІЇ

УДК: 316.72.2(477-04)

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ КРАЇН ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

кандидат наук з державного управління, Сікорська І. М.

Донецький державний університет управління, Україна, Маріуполь

Мета статті полягає у дослідженні сучасних соціальних процесів в мультикультурних країнах ЄС. Наведено короткий історичний огляд іммігрантських потоків в Європі, починаючи з середини минулого століття до теперішнього часу, які стали суттєвим підґрунтям для культурного розмаїття на європейському континенті. Розглянута критична ситуація сучасних подій з прийомом біженців з країн Близького Сходу до країн ЄС. Порушені питання мультикультурної ситуації в Україні та проаналізовано, як досвід із вирішення проблем з соціальною стабільністю в країнах ЄС може бути використаним в Україні.

Ключові слова: мультикультурні країни ЄС, імміграція, культурне різноманіття, критична ситуація, політика мультикультуралізму

кандидат наук по государственному управлению, Сикорская И. Н. Проблемы социальной стабильности мультикультурных стран ЕС: опыт для Украины / Донецкий государственный университет управления, Украина, Мариуполь

Цель статьи заключается в исследовании современных социальных процессов в мультикультурных странах ЕС. Приведен краткий исторический обзор иммигрантских потоков в Европе, начиная с середины прошлого века до настоящего времени, которые и стали существенным основанием для культурного разнообразия на европейском континенте. Рассмотрена критическая ситуация современных событий с приемом беженцев из стран Ближнего Востока в страны ЕС. Затронуты вопросы мультикультурной ситуации в Украине и проанализировано, как опыт по решению проблем с социальной стабильностью в странах ЕС может быть использован в Украине.

Ключевые слова: мультикультурные страны ЕС, иммиграция, критическая ситуация, культурное разнообразие, политика мультикультурализма

PhD in Public Administration, Sikorska I. M. The problems of social stability in the EU multicultural countries: lesson for Ukraine / Donetsk State University of Management, Ukraine, Mariupol

The purpose of this article is the study of modern social processes in multicultural countries of the EU. A brief historical overview of the immigrant flows in Europe since the middle of the last century to the present time is given, which has become an essential basis for cultural diversity in the European continent. The critical situation of contemporary events with the reception of refugees from the Middle East to the EU is given. The issues of multicultural situation in Ukraine are presented as well as it is analyzed how the experience of solving problems of social stability in the EU countries can be used in Ukraine.

Keywords: multicultural EU, immigration, critical situation, cultural diversity, the policy of multiculturalism

Вступ. Сьогодні більшість країн світу хоча б деякою мірою характеризуються культурним різноманіттям. Міжнародні стосунки, торгівля, туризм, сумісні наукові дослідження, міжнародний діалог освітян і діячів мистецтва, мобільність кваліфікованих фахівців і трудова міграція призводять до того, що в більшості країн проживає значна кількість людей, що належать до інших культур. Зростанню культурного розмаїття сприяє також інтенсифікації глобального інформаційного простору, в якому історичні, культурні ідеї та інновації вільно розповсюджуються, незважаючи на національні кордони.

Культурне розмаїття є рушійною силою не тільки для економічного зростання, але і засобом для більш повноцінного інтелектуального, емоційного та духовного життя. Це фіксується в усіх конвенціях Ради Європи з питань культури, які забезпечують міцну основу для заохочення культурного розмаїття. Так, у Декларації про культурну різноманітність Кабінету Міністрів Ради Європи зазначено: «різноманіття - це основа культурного багатства Європи, воно є загальноєвропейським надбанням і основою об'єднання Європи» [1]. В той же час різноманітність культури та культурна самобутність породжують не менш гостру полеміку і викликають навіть більш глибокі розбіжності, оскільки до них залучені не тільки вчені, державні чиновники і політики, але і пересічні люди.

Реальність формування полікультурного стану суспільства вимагає свого теоретичного осмислення, але треба зазначити, що теоретичні погляди прихильників мультикультуралізму не відрізняються єдністю щодо того, який варіант мультикультурного суспільства є найбільш прийнятним. Не існує єдиної загальноприйнятої концепції «мультикультурного» суспільства, між тим теоретичною основою аналізу сучасної соціокультурної ситуації

можуть послужити дослідження Ф. Барта, Ж. Бодрійяра, Ю. Габермаса, Ф. Гекмана, С. Драєвича, С. Жижека, К. Коданьоне, В. Кулічкі Ч. Тейлора Г. Тернборн, та багатьох інших, а також роботи російських дослідників: Є. Баграмова, О. Борисова, О. Куропятника, В. Малахова, Н. Мамедова, В. Межуєва, О. Сергєєвої, В. Тишкова, М. Толстанової. Серед вітчизняних науковців даній проблемі приділяють увагу такі вчені: С. Дрожжина, С. Бондарчук, О. Гриценко, М. Кушнарьова, О. Биков та ін.

Незважаючи на те, що проблематиці мультикультуралізму присвячено певну кількість наукових публікацій і теоретичних розробок, аналіз мультикультуралізму на теренах Європи, виявлення соціальних реалій, що призводять суспільство до нового соціокультурного стану, вагомо впливають на соціальну стабільність, представлені недостатньо, що потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Мультикультуралізм характеризує співіснування в межах однієї території (країни) багатьох культур, з тим, що жодна з них не є панівною, тобто це визнання культурного плюралізму та сприяння йому [2]. На думку вітчизняної дослідниці С. Дрожжиної, мультикультуралізм – це стан, процеси, погляди, політика культурно неоднорідного суспільства, орієнтовані на свободу вираження культурного досвіду, визнання культурного розмаїття; культурний, політичний, ідеологічний, релігійний плюралізм, визнання прав меншин як на суспільному, так і на державному рівні [3, с. 94]. Мультикультуралізм являє собою складний соціокультурний феномен. Це об'єктивно існуючий полікультурний стан сучасного соціуму, в якому співіснує безліч етнокультурних і субкультурних груп. Це рівноправне співіснування численних культур, стилів життя та творчих практик, притаманних різним етнічним, соціальним, релігійним чи навіть віковим групам з їхніми специфічними ідентичностями [4, с.109].

Як відомо, мультикультуралізм з'явився в більшій мірі як явище політичне, а не наукове. Чому в ньому виникла необхідність, цілком зрозуміло: наприкінці 1960-х рр. століття стали звертати увагу на феномен різноманіття багатьох суспільств, який необхідно було осмислити. Політики ж зіткнулися з цим явищем у своїй практиці як із необхідністю управління подібним різноманіттям. У кожній країні склалося своє ставлення до мультикультуралізму і як до політики, і як до більш широкого суспільного явища. Тому мультикультуралізм Канади, де він офіційний, відрізняється від мультикультуралізму США, де він в якості офіційного напрямку політики не є визнаний. Так саме французьке розуміння мультикультуралізму абсолютно не тотожне німецькому, а європейські трактування мультикультуралізму в цілому відрізняються від американського [5].

Суттєвим підґрунтям для культурного розмаїття на Європейському континенті на протязі минулого сторіччя стали потоки мігрантів, які сприяли перетворенню традиційно гомогенних в культурному плані національних держав Європи на гетерогенні, мультикультурні суспільства. До середини ХХ ст. в країнах Західної Європи не спостерігалось масштабних імміграційних потоків на відміну, наприклад, від США і Канади. Європа сама була постачальником іммігрантів. Однак після другої світової війни ситуація змінилася: сам західноєвропейський регіон перетворився на центр імміграції. Гостра потреба зруйнованої в ході війни західноєвропейської економіки диктувала необхідність залучення робочої сили ззовні, з держав, які традиційно характеризувалися високою народжуваністю і низьким попитом на ринку праці, а значить надлишком робочих рук. Імпорт трудових ресурсів зовсім не означав повної відсутності безробіття серед населення країн Західної Європи. Але, корінне населення не бажало виконувати низькооплачувану, брудну роботу. Вихідці з неблагополучних у соціально-економічному відношенні держав були готові

братися за будь-яку роботу. Тобто тут треба зробити наголос, що післявоєнна міграція була об'єктивним процесом, що без іноземної робочої сили Європа навряд чи змогла б здійснити економічний підйом, що завдяки іммігрантам представники "титульної" нації звільнені від найбільш брудних, низькооплачуваних видів діяльності. У Західну Європу приїжджали безробітні або ті, хто розумів, що навіть на низькооплачуваних за європейськими мірками посадах вони зможуть заробити значно більше грошей, ніж у своїй країні. Спочатку головним постачальником робочої сили була Італія, для якої були характерні бідність і високе безробіття, особливо на півдні країни. У 1946-1956 роках у середньому щорічно мігрували 150 тисяч італійців, переважно до Швейцарії, Франції та ФРН. З 1960-х років трудових мігрантів з Італії, Іспанії, Португалії та Греції стали поступово змінювати робочі з Югославії, та країн Третього світу [6, с. 68]. Причому Франція, Нідерланди, Великобританія поповнювали трудові ресурси за рахунок вихідців зі своїх колишніх колоній; ФРН, яка раніше не мала колоній, спиралася переважно на імпорт робочих з Туреччини. Трудові мігранти розглядалися спочатку як тимчасові робочі, які після закінчення терміну контракту повинні повернутися на батьківщину. Після першої енергокризи у 1970 рр. і викликаним нею безробіттям влада західноєвропейських країн вирішила припинити прийом нової робочої сили. У деяких європейських країнах були розроблені програми сприяння іноземним робітникам в репатріації. Частина трудових мігрантів скористалася цією допомогою, але більшість відмовилась від неї, розуміючи, що на батьківщині перспектив немає. Перекриття каналу трудової імміграції не привело до значного скорочення потоку охочих знайти роботу за кордоном. Останні стали використовувати інші способи в'їзду в багаті європейські країни: возз'єднання сімей, нелегальна імміграція. Багато хто з новоприбулих на відміну від своїх попередників намагалися не так знайти роботу, скільки жити на соціальну допомогу. В результаті

збільшилось навантаження на соціальну систему приймаючих держав, і не в останню чергу через це виникло негативне ставлення до іммігрантів як до утриманців.

Термін “іммігранти” має зараз негативну конотацію в Європі, оскільки це слово найчастіше вживають люди, що вороже налаштовані до цієї групи, хоча особи, яких вони мають на увазі, часто не є іммігрантами згідно з юридичним чи технічним визначенням цього терміну [7, с. 21.]. Власне, якщо іноземці, які приїхали жити і працювати в країну, зовні не відрізняються від більшості мешканців, розмовляють тією ж мовою, мають загалом подібний побут і заробляють на життя, до них виникає незначне або взагалі не виникає жодного упередження. Проте якщо зовні або за способом життя ці люди явно відрізняються від більшості, то їх часто називають “іммігрантами”, навіть якщо вони чи їхні батьки і діди народилися і прожили все життя в цій країні. Таких людей вважають частиною групи, яка швидко збільшується і може загрожувати корінному населенню і його способу життя. До цієї групи також зараховують біженців, – яких засоби масової інформації повсюдно трактують як “нижчий сорт”, – а часом і людей, які справді переховуються від переслідування на батьківщині [7, с.23]. Але зараз, у зв'язку з процесом старіння населення Європа потребує мігрантів. Без них, за підрахунками Європейської комісії, в ЄС за наступні 50 років трудові ресурси скоротяться на 100 мільйонів осіб, незважаючи на те, що загальна чисельність населення в цілому продовжуватиме зростати, в більшості за рахунок іммігрантів [8].

Треба визнати, що однобокий підхід, який колись мав місце в Європі, - надання різних соціальних гарантій мігрантам при відсутності регулювання умов і критеріїв в'їзду громадян третіх країн - привів до того, що до кінця 1980-х рр. ситуація змінилася і серед мігрантів виявилось безліч безробітних, що стали тягарем для соціальної системи. Тому, у багатьох країнах іммігранти стикаються з протестами з боку місцевого населення, яке

боїться за свою національну ідентичність та цінності. Недосконала міграційна політика багатьох європейських урядів стала причиною розколу суспільства в багатьох європейських країнах. Суперечки ведуться не тільки про робочі місця і конкуренції за доступ до соціального забезпечення, але й про культуру та мову. Але сьогодні, як і раніше, Європейський Союз, і досі вважається одним з найсильніших гравців на світовій економічній арені, досі привертає величезну кількість трудових іммігрантів, це створює певні складності в їх інтеграції у суспільство. Тож держави ЄС мають застосовувати відповідну політику щодо цих викликів.

У наукових колах пропонується змінити концепцію. Так, хорватський культуролог С. Драгоевич називає мультикультуралізм концепцію статичною, оскільки наголос робиться на збереженні існуючих культур меншин, отже, у певному сенсі – на консервації status quo. На його погляд більш ефективною є концепція інтеркультуралізму (популярна з 1980-х років), в якій наголос робиться якраз на забезпеченні активного й позитивного діалогу різних культур у суспільстві, на їхньому взаєморозумінні та взаємозбагаченні. Окрім вищезгаданих, С. Драгоевич характеризує ще і транскulturалізм – термін, який виник на рубежі 80-90-х років унаслідок глобалізаційних процесів у ході двох головних дискусій: про "європейську ідентичність" і систему цінностей, яка формується на наднаціональному рівні [9].

Але поки в наукових колах розробляються нові концепції, життя вносить свої корективи. В останні місяці весь світ спостерігає кризу з мігрантами з Близького Сходу у країнах ЄС. В Брюсселі досі не показали здатність генерувати швидкі та узгоджені дії у відповідь на цей виклик. Рішення і плани, які приймалися до розгляду, були нездійсненними. Для вирішення кризи Рада ЄС має довести, що може мобілізувати країни-члени і змусити їх виконувати загальну волю. Але поки до цього далеко. Країни-члени союзу повинні вирішити для себе, чи хочуть вони допомагати

загальному центру з розселенням мігрантів і ослабленням їх тиску на межі союзу. Найбільш реалістичним сценарієм залишається угода з Туреччиною, яке забезпечить відтік біженців та мігрантів до Егейського регіону [10]. У політичній площині рішення міграційної кризи буде так чи інакше означатиме посилення централізації союзу. Без цього неможливо узгодити схеми розселення мігрантів та організувати спільні операції на зовнішніх кордонах союзу. Але політичної волі у президентів і прем'єрів явно не вистачає. Багато урядів на місцях втомилися ділити владу з Брюсселем і все більше хочуть відійти від контролюючих органів ЄС, вони бояться втратити свої повноваження на місцевому рівні. І найбільш явно це проявляється в регіоні Східної Європи. Так, країни Вишеградського блоку - Чехія, Словаччина, Польща та Угорщина ясно дали зрозуміти, що вони проти пропозицій ЄС переселити біженців з сусідніх країн, таких як Італія і Греція, на територію інших країн-членів.

Поки що криза триває і її вирішення можливе лише за умови єднання всіх сил суспільства, сил які мають потужні голоси та повноваження: політиків, державних діячів, освітян та науковців, громадських організацій, діячів мистецтв, та всіх тих, кому небайдуже майбутнє своєї країни. Мультикультуралізм як соціокультурний феномен поступово трансформується, йому на зміну приходить політика міжкультурного діалогу на основі принципу взаємності та взаємоповаги. Така доктрина є дуже привабливою для України, де мультикультуралізм лише тепер утверджується в лексиконі інтелектуальних еліт та державних структур [11]. Чисельні національні меншини, які мешкають на території України, визнаються на конституційному та законодавчому рівні, але спостерігається брак діалогу між ними, який є дуже важливим засобом взаємного пізнання, розуміння та зближення. Для того, щоб суспільство стало дійсно міжкультурним, кожна соціальна група має жити у рівних умовах, незалежно від її культури, стилю життя чи походження. Це означає

переосмислення не тільки способів взаємодії з іншими культурами, але навпаки взаємодія з мешканцями різних регіонів України, представниками меншин, такими як гомосексуалісти, або люди з фізичними вадами, які можуть відчувати на собі не толерантне ставлення або дискримінацію. Сьогодні Україна переживає процес прискореного розвитку національної свідомості, відбувається самоствердження національної культури у мультикультурних контекстах, реалізується стратегія національно-патріотичного виховання. За цих умов безперечно важливим стає діалог культур. Україна рік за роком стає більш відкритою для всього світу, що в свою чергу вимагає готовності українського суспільства до розуміння, сприйняття та поваги до розмаїття культур, поглядів та форм вираження і проявів людської індивідуальності. Водночас від цього залежать і внутрішні процеси розвитку демократії та становлення громадянського суспільства в країні. На жаль українське суспільство не готове до сприйняття і визнання універсальних прав та основних свобод людини. Підтвердженням цьому є прояви расизму та різних форм дискримінації по відношенню до представників різних культур та соціальних груп, які стають дедалі частішими та жорстокішими.

На нашу думку, саме мультикультурна освіта має стати одним з головних засобів для того, щоб скористатись всіма перевагами, яке надають мультикультурні суспільства. Загальною метою мультикультурного навчання має бути сприяння та посилення взаємних відносин між різними культурними групами меншин та більшості в рамках одного суспільства. Ця мета означає:

- побачити, що різноманітність є корінням рівності, а не стає виправданням для маргіналізації;
- докласти зусиль, щоб визнавати різні культурні ідентичності і поширювати поважне ставлення до представників меншин;
- вирішувати конфліктні ситуації у мирний спосіб.

Мультикультуралізм для України це - і реальність, і перспектива, і соціальна єдність та стабільність. Досвід Європейських країн у вирішенні проблем, що виникають за умови культурного розмаїття, є вартим уваги для застосування з метою вироблення оптимальної стратегії і тактики побудови справжнього демократичного суспільства, для підвищення загального рівня зростання міжетнічної толерантності й культурного діалогу.

Висновки. Мультикультуралізм, як суспільний феномен є об'єктивною реальністю у більшості країн світу. Як соціокультурна парадигма – мультикультуралізм не може оцінюватися однозначно. Як політична доктрина мультикультуралізм може привести до посилення сепаратистських настроїв. Дане явище вимагає для своєї оцінки системного та діалектичного підходу, прийняття нового мультикультурного стану соціуму заради соціальної стабільності та гармонійного зрівняння всіх існуючих у суспільстві культур.

Культурне різноманіття суспільства може реалізувати свій прогресивний потенціал тільки в тому випадку, якщо культурна трансформація громади відбуватиметься при збереженні найважливіших досягнень сучасної культури, зокрема, основ гуманістичної культури, основних етичних цінностей, громадянських свобод, наукових та філософських досягнень. При такому стані в суспільстві розвиватиметься атмосфера громадянської солідарності та взаємної поваги.

Введення конструктивних принципів мультикультуралізму до українського соціуму з урахування критичних та хибних моментів мультикультуралізму країн ЄС, на наш погляд, є важливим кроком на шляху до демократичного суспільства.

Література:

1. Декларація про культурну різноманітність Комітету Міністрів РЄ (7.12.2000) Режим доступу <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text11.htm>

2. Banting, K. and Kymlicka, W. (2006) *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*, Oxford: Oxford University Press.
3. Дрожжина С. В. *Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти: монографія* / С. В. Дрожжина. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 151 с.
4. Habermas J. *Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State // Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition* / Ed. by Gutmann A. Princeton; New Jersey, 1994. - pp.107-148.
5. Collinson S. *Public Policies Towards Immigrant Minorities in Western Europe [Text] // Ethnic Diversity and Public Policy. A Comparative Inquiry*. Ed. by Young C London: Palgrave, 2008 - 158 p.
6. Rex J. *Political Sociology and Cultural Studies in the Study of Immigrant Communities in Europe // Intercultural Europe. Diversity and Social Policy*. Ed. by J. Gundara, S. S.Jacobs Aldershot: Ashgate, 2000. - p. 63-78
7. Карачурина Л. Б. *Германия: как управлять мигрантами* / Л. Б. Карачурина // *Современная Европа*. № 2. - 2009. - С. 18-33.
8. Назаревич А. *Національні меншини країн Європейського Союзу в контексті інтеграційних процесів* / А. Назаревич, С. Трохимчук. – Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 2002. – 112 с.
9. Dragojevic S. *Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications // CULTURELINK*. – 1999. – Vol. 10. – № 29. – 137 p.
10. *Migrant and refugee crisis*. Retrieved from <http://www.euronews.com>. 17.11.2015
11. Степико М. Т. *Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія* / М. Т. Степико. – К. :НІСД, 2011. – 336 с.

References:

1. *Deklaratsiya pro kul'turnu riznomanitnist' Komitetu Ministriv RYe (7.12.2000)* Rezhym dostupu <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text11.htm>

2. *Banting, K. and Kymlicka, W. (2006) Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies, Oxford: Oxford University Press.*
3. *Drozzhyna S. V. Kul'turna polityka suchasnoyi polikul'turnoyi Ukrayiny: sotsial'no-filosofs'kyy ta pravovyy aspekty: monohrafiya / S. V. Drozhzhyna. – Donets'k : DonDUET, 2005. – 151 s.*
4. *Habermas J. Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State // Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition / Ed. by Gutmann A. Princeton; New Jersey, 1994. - pp.107-148.*
5. *Collinson S. Public Policies Towards Immigrant Minorities in Western Europe [Text] // Ethnic Diversity and Public Policy. A Comparative Inquiry. Ed. by Young C London: Palgrave, 2008 - 158 p.*
6. *Rex J. Political Sociology and Cultural Studies in the Study of Immigrant Communities in Europe // Intercultural Europe. Diversity and Social Policy. Ed. by J. Gundara, S. S. Jacobs Aldershot: Ashgate, 2000. - p. 63-78*
7. *Karachurina L. B. Germaniya: kak upravlyat migrantami / L. B. Karachurina // Sovremennaya Yevropa. № 2. - 2009. - S. 18-33.*
8. *Nazarevych A. Natsional'ni menshyny krayin Yevropeys'koho Soyuzu v konteksti intehratsiynykh protsesiv / A. Nazarevych, S. Trokhymchuk. – L.: Vyd-vo L'viv. un-tu, 2002. – 112 s.*
9. *Dragojevic S. Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications // CULTURELINK. – 1999. – Vol. 10. – № 29. – 137 p.*
10. *Migrant and refugee crisis. Retrieved from <http://www.euronews.com>. 17.11.2015*
11. *Stepyko M. T. Ukrayins'ka identychnist': fenomen i zasady formuvannya: monohrafiya / M. T. Stepyko. – K.: NISD, 2011. – 336 s.*

УДК 378.147

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тулімова О. Г.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна,
Київ

У статті розглядаються інноваційні підходи до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи. На основі аналізу наукових джерел виявлено, що основними інноваційними формами є тренінги, вебінари, нестандартні заняття, інтерактивне навчання, ділові ігри. Доведено, що використання інноваційних підходів сприяє кращій організації освітнього процесу та більш якісній підготовці фахівців.

Ключові слова: інноваційний підхід, компетентність, управлінська компетентність, тренінг, вебінар, інтерактивне навчання, ділові ігри.

Тулімова О. Г. Инновационные подходы к формированию управленческой компетентности будущих преподавателей высшей школы / Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Украина, Киев

В статье рассматриваются инновационные подходы к формированию управленческой компетентности будущих преподавателей высшей школы. На основе анализа научных источников установлено, что основными инновационными формами являются тренинги, вебинары, нестандартные занятия, интерактивное обучение, деловые игры. Доказано, что использование инновационных подходов способствует лучшей организации образовательного процесса и более качественной подготовке специалистов.

Ключевые слова: инновационный подход, компетентность, управленческая компетентность, тренинг, вебинар, интерактивное обучение, деловые игры.

postgraduate student, Tulimova O. H. Innovative approaches to the formation of managerial competence of future university teachers / National Pedagogical Dragomanov university, Ukraine, Kyiv

The article examines innovative approaches to the formation of managerial competence of future university teachers. The scientific sources analysis showed that the major innovative forms are trainings, webinars, nontraditional classes, interactive learning, business games. It is proved that the use of innovative approaches prove the organization of educational process and make specialists training better.

Keywords: innovative approach, competence, managerial competence, training, webinars, interactive training, business games.

Вступ. Бурхливий розвиток сучасних технологій та інформаційних систем призводить до повної трансформації усіх сфер суспільного життя. Не стала винятком і освітня сфера. Якість підготовки випускників будь-якого вищого навчального закладу суттєво залежить від рівня компетентності людини, котра здійснює та організовує освітній процес. Традиційно професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів становлять видатні науковці, проте рівень їх управлінської компетентності не завжди достатній. Саме тому, перед сучасними викладачами вищих навчальних закладів освіти ставлять цілу низку завдань щодо професійного становлення, в тому числі й набуття якісно нових складових управлінської компетентності. Підтвердження цього факту можна знайти в документах міжнародного, європейського та національного рівнів. Педагогам пропонується нова роль, роль педагогів-управлінців, здатних не лише досконало володіти матеріалом та вміло пояснювати його студентам, але й

грамотно управляти навчально-пізнавальним процесом, забезпечуючи при цьому високий освітній рівень майбутніх фахівців.

Нові вимоги до якості знань, зміна організаційних форм, засобів та методів навчання - все це вимагає інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Мета статті – проаналізувати інноваційні підходи до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам професійної компетентності присвячені праці Ю. Варданяна, І. Зимньої, А. Маркової, В. Сластьоніна, Т. Шамової, А. Щербакова та ін. Дослідження щодо формування управлінської компетентності спеціалістів різних сфер розглядалася в роботах наступних вчених: В. Андрущенко, Г. Єльнікова, І. Зязюна, А. Калініна, Д. Козлова, В. Кременя, А. Новікова, Є. Павлютенкова. Науковці О. Абдалова, Н. Андрущенко, Ю. Бистрова, О. Євсюков, А. Новіков, Л. Сергеева присвятили свої роботи вивченню інноваційних технологій навчання. Проте, проблема застосування інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи ще недостатньо вивчена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток суспільства спирається на освіту як на основу прогресу людства, що висуває принципово нові вимоги до всіх учасників освітнього процесу, особливо до викладачів, які є його безпосередніми організаторами. Процес надання освітніх послуг та управління ними потребує сьогодні модернізації новітніми інформаційними технологіями, інноваційним педагогічним інструментарієм та сучасним психолого-педагогічним супроводом. Неабияке значення для грамотного управління освітнім процесом відіграє управлінська компетентність педагога.

Логіка дослідження вимагає з'ясувати сутність понять: «компетентність», «управління» та «управлінська компетентність педагога».

Аналіз літератури виявив, що на сьогодні в педагогіці не існує універсального визначення понять «компетентність». Дослідники визначають проблематику цього питання по-різному, базуючись на результатах досліджень у галузі соціології, психології, філософії, математики, кібернетики тощо.

У «Словнику російської мови» С. Ожегова поняття «компетентність» розкривається як похідне від прикметника «компетентний» – який знає, обізнаний, авторитетний у певній галузі [10, с. 265].

Дуже важливою у контексті нашого дослідження вважаємо позицію А. Хуторського, який тлумачить поняття «компетентність», пов'язуючи його з терміном «компетенція»: «Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), які задаються щодо певних предметів та процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо них. Компетентність – «це оволодіння людиною певною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності» [14, с. 141]. Відповідно до цього визначення, компетенція – це комплекс особистісних характеристик, необхідний для функціонування в суспільстві, компетентність – досвід у тій чи іншій галузі.

Дотримуючись схожої думки щодо цих понять, І. Зимня визначає «компетентність» як інтелектуально й особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, заснований на знаннях. [6, с. 34]

Узагальнюючи думки вчених щодо трактування поняття «компетентність», можна констатувати, що під *компетентністю* розуміють

досконале знання своєї справи, сутності роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів та засобів досягнення окреслених цілей, як ступінь соціальної й психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що надає можливість індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього.

Що ж до розуміння поняття «управління», ми приєднуємось до думки ряду зарубіжних вчених, які трактують зазначене поняття, як процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформувані і досягнуті цілі організації [8, с. 246].

Не ставлячи за мету детально проаналізувати сутність та зміст поняття «управлінська компетентність викладача вищої школи», ми все ж таки розглянемо трактування цього поняття різними вченими.

До структури управлінської компетентності, переконаний російський дослідник А. Новиков, слід включити знання іноземних мов, володіння комп'ютером, екологічні та економічні знання, а також такі якості особистості, як самостійність дій, творчий підхід до будь-якої справи, готовність постійно оновлювати знання, гнучкість розуму, вміння вести діалог, співпрацювати в колективі [9].

Під управлінською компетентністю викладача вищої школи, на думку Д. Козлова, слід розуміти інтегративну сукупність професійно-особистісних здібностей і операційно-технологічних характеристик управлінських умінь, що забезпечують прийняття управлінських рішень. [7].

В. Андрущенко вбачає управлінську компетентність викладача ВНЗ в знаннях про організаційну структуру вищого навчального закладу, вміннях користуватися нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність ВНЗ, вміннях формувати стратегічні плани і концепції та оперативно приймати рішення тощо. [3].

Дослідниця Л.Сергєєва до основних критеріїв «управлінської компетентності» відносить:

- рівень професійної освіти;
- досвід;
- індивідуально-психічні особливості;
- мотивацію професійної діяльності;
- самовдосконалення;
- рівень творчого потенціалу. [13].

Щодо основних компонентів управлінської компетентності, ми цілком погоджуємось з думкою дослідника Д. Козлова, який виділяє наступні компоненти:

- *когнітивний*, який включає систему знань про управління, способи і форми професійного самовдосконалення, педагогічний менеджмент, узагальнення і трансляцію досвіду та ін.;

- *операційно-технологічний*, передбачає наявність умінь здійснювати педагогічний аналіз ресурсів; уміння планувати, організовувати та здійснювати навчальний процес; здатність до постійного професійного вдосконалення; уміння вибрати потрібний напрямок і форми діяльності для професійного зростання;

- *позиційно-ціннісний*, – сформованість інтегральних, професійно значущих особистісних якостей: професійно-педагогічна спрямованість, професійна мотивація, професійно-ціннісна орієнтація і педагогічні здібності. [7].

Окрім розуміння поняття «управлінської компетентність», для нашого дослідження важливо встановити, що являє собою *процес* формування управлінської компетентності майбутніх педагогів у галузі вищої освіти.

Традиційно до основних форми організації освітнього процесу в ВНЗ відносять: лекції, практичні, семінарські, лабораторні та практичні

заняття. Первинне набуття майбутніми педагогами вищої школи базових знань та вмінь щодо управлінської діяльності здійснюється за рахунок вивчення цілого ряду дисциплін, а саме:

- психології (психології особистості, діяльності, спілкування, міжособистісних стосунків, розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфер)
- педагогіки (характеристики систем освіти, змісту освіти, сутності та організації процесів навчання і виховання),
- теорії управління.

Практична діяльність також допомагає майбутньому педагогу одержати знання про принципи, зміст, форми та методи управління.

Проте, вищезазначені способи є традиційними формами отримання знань, умінь та навичок щодо управлінської діяльності, які не завжди відповідають підготовці фахівця в умовах стрімких змін, до того ж вони впливають на розвиток мислення та пам'яті студентів, орієнтуючи лише на заучування інформації, а не на повноцінне формування управлінської компетентності, яка, окрім теоретичної, передбачає ще й практичну та психологічну підготовленість спеціалістів до здійснення управлінської діяльності. Використання інноваційних підходів в освітньому процесі сприяє більш якійсній підготовці випускників вищих навчальних закладів.

На думку Ю. Бистрової, інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів. Дослідниця переконана, що освітні інновації характеризуються цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання, способів і стилю діяльності, адаптації освітнього процесу до сучасних вимог часу і соціальних запитів ринку праці. [4].

Аналіз наукових джерел виявив, що до основних інноваційних форм організації навчального процесу з формування управлінської компетентності відносять:

- тренінги з розвитку управлінської майстерності;
- он-лайн семінари-практикуми з управлінської діяльності (вебінари);
- школи управлінської майстерності;
- нестандартні лекційно-практичні та семінарські заняття;
- науково-експериментальне навчання;
- навчання з використанням комп'ютерних та мультимедійних технологій;
- інтерактивне навчання;
- ділові ігри. [1], [2], [4], [5], [9], [11], [13].

Тренінги відносять до активних методів навчання, які є найбільш поширеними й дієвими, адже вони вдало поєднують у собі теоретичну й практичну сторони навчання.

Застосування тренінгів допомагає його учасникам:

- 1) усвідомлювати неадекватність реагування в звичних ситуаціях;
- 2) формувати настанови на засвоєння нової інформації, яка сприяє адекватному реагуванню;
- 3) засвоювати адекватні способи реагування, системи оцінювання, які роблять поведінку більш ефективною [8].

Дослідник О.Євсюков переконаний, що за допомогою тренінгу ефективність формування управлінської компетентності відбувається на таких рівнях:

– *когнітивному* – отримання нових знань, інформації про себе та інших, про більш конструктивні способи управлінської діяльності, професійної поведінки та спілкування;

– *емоційно-почуттєвому* – переживання з приводу особистої нездатності до оптимального розв'язання певних аспектів управлінської діяльності, набуття емоційно-почуттєвого досвіду в стосунках з групою та

окремими її членами, усвідомлення своїх емоційних переживань, підвищення самоконтролю;

– *поведінковому* – набуття нових прийомів, навичок, умінь і способів поведінки та їх закріплення;

– *особистісному* – корекція ставлення до себе і інших людей, корекція настанов, особистісних якостей, які заважають ефективному спілкуванню, оптимальній діяльності.

У тренінговому навчанні основна увага приділяється практичному відпрацюванню матеріалу, що вивчається, коли в процесі моделювання спеціально заданих ситуацій особи, які навчаються, мають можливість розвинути й закріпити необхідні знання та навички, змінити своє ставлення до власного досвіду й застосовуваних у роботі підходів. У тренінгах зазвичай широко використовуються різні методи й техніка активного навчання: ділові, рольові та імітаційні ігри, розбір конкретних ситуацій і групові дискусії.

Із впровадженням дистанційного навчання багато вузів уже сьогодні застосовують технологію онлайн-семінару під назвою «*вебінар*». Вебінар - це «віртуальний» семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій.

Основні відмінності вебінарів з управлінської діяльності від традиційних семінарів полягають в тому, що:

- витрати на організацію вебінарів істотно нижчі, ніж традиційних семінарів, що дозволяє охопити більшу кількість слухачів;

- учасники можуть сприймати інформацію у звичайній для себе обстановці, що робить сприйняття інформації значно комфортнішою;

- існує інтерактивна взаємодія між доповідачем і слухачами, а також відвідувачами між собою.

Нині важливу роль у розвитку пізнавальних інтересів студентів відіграють *інтерактивні технології* навчання та інтерактивні заняття. Аналіз джерел показав, що інтерактивне навчання – це такий різновид

активного навчання, спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, мета якої – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчув би свою інтелектуальну спроможність пізнавати нове. Досягти цього можна тільки при постійній активній взаємодії викладача та студентів. Інтерактивність навчання передбачає активізацію навчальних можливостей студентів під час навчання замість отримання й переказування готової інформації. Заняття, на яких використовуються інтерактивні технології, збагачують студентів основними знаннями, вміннями, навичками та зразками поведінки з управлінської діяльності. Окрім того, інтерактивні заняття захоплюють студентів, пробуджують інтерес до навчання, навчають самостійно мислити та діяти.

Мультимедійні технології являють собою спектр інформаційних технологій, що використовують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на користувача (що став одночасно і читачем, і слухачем, і глядачем). Завдяки застосуванню в мультимедійних продуктах і послугах одночасної дії графічної, аудіо (звукової) і візуальної інформації, ці засоби володіють великим емоційним зарядом й активно включають увагу користувача (слухача).

До найбільш ефективних мультимедійних систем для формування управлінської компетентності майбутніх педагогів можна віднести: комп'ютерні тренажери; автоматизовані навчальні системи; навчальні фільми; мультимедіа-презентації та відео демонстрації. Проте величезний недолік всіх мультимедійних систем полягає в тому, що для їх застосування необхідна відповідна матеріально-технічна база.

На думку багатьох вчених, серед найрізноманітніших форм організації нетрадиційних занять найбільше зацікавлення у студентів викликають *ділові ігри*, адже вони сприяють формуванню позитивної мотивації до навчання, викликають інтерес.

Дослідник В. Ортинський під діловою грою розуміє моделювання реальної діяльності в спеціально створеній проблемній ситуації. Гра є методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структуруванню системи ділових відносин учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем. [11].

Ділова гра сприяє формуванню управлінської компетентності майбутніх педагогів, адже вона є комплексною, багатofункціональною дією, у межах якої поєднано декілька взаємопов'язаних видів діяльності: аналіз і пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності.

Правильний вибір інноваційних та традиційних підходів формує і розвиває у майбутніх фахівців практичні професійні, управлінські та комунікативні вміння ефективною управлінською діяльністю.

Висновки. У результаті проведеного аналізу наукових джерел виявлено, що управлінська компетентність майбутніх викладачів вищої школи у сучасній науці розглядається як сукупність особистісних якостей і здібностей викладача, його професійні знання, компетенції та досвід, що дають йому змогу ефективно здійснювати управління освітнім процесом.

Виростання інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи сприяють розвитку нового типу викладачів-професіоналів, здатних організувати навчальний процес відповідно до вимог нового часу. Результатом грамотної управлінської діяльності викладачів вищої школи повинна стати підготовка таких фахівців, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці не лише в Україні, але й за її межами.

Література:

1. Абдалова О. И. Использование технологий электронного обучения в учебном процессе / О. И. Абдалова, О. Ю. Исакова // *Дистанц. и виртуал. обучение.* – 2014. – № 12. – С. 50–55 : рис.; табл.
2. Андрущенко Н. О. Формування базових управлінських компетенцій у майбутніх менеджерів економічного профілю засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Н. О. Андрущенко. – Вінниця, 2011. – 22 с.
3. Андрущенко В. П. Система управлінських компетенцій викладача: світоглядний фундамент дослідження / В. П. Андрущенко, Г. О. Нестеренко // *Управлінські компетенції викладача вищої школи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 березня 2013 року)* ред. кол.: В. П. Андрущенко (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 10–13.
4. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство: електронне наукове фахове видання* – 2015. – № 1(4). Режим доступу до журн.: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>
5. Євсюков О. Ф. Тренінговий метод формування управлінської компетентності у курсантів ВВНЗ / О. Ф. Євсюков, О. Б. Нікітюк // *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил.* – 2010. – №3(25), с.194-196
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // *Высшее образование сегодня.* – 2003. – № 5. – С. 34–42.
7. Козлов Д. О. Сутнісні складові сформованості управлінської компетентності викладача вищої школи у процесі магістерської підготовки / Козлов Д.О. // *Наукові записки кафедри педагогіки.* – 2014. – № 37. – С. 158–167

8. Мескон М. *Основи менеджменту* / Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. – М., 1994. – 698 с.
9. Новиков А. *Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении* / А. Новиков. – М.: Профессиональное образование, 1996. – 131 с.
10. Ожегов С. И. *Словарь русского языка* / С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 846 с.
11. Ортинський В. Л. *Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]* / В. Л. Ординський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
12. *Педагогіка управління: Навч. посіб.* / Л. Л. ТОВАЖНЯНСКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ, О. С. ПОНОМАРЬОВ, З. О. ЧЕРВАНЬОВА. – Х.: НТУ "ХПІ", 2003. – 408 с.
13. Сергеева Л. М. *Сучасні орієнтири змісту управлінської компетентності керівника навчального закладу* / Л. М. Сергеева // *Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання* – 2010. – №3. Режим доступу до журн.: <http://tme.uto.edu.ua/>.
14. Хуторской А. В. *Практикум по дидактике и современным методикам обучения* / А. В. Хуторский. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.

References:

1. Abdalova O. I. *Ispolzovanie tekhnologiy elektronnoho obucheniya v uchebnoy protsesse* / O. I. Abdalova, O. Yu. Isakova // *Distant. i virtual. obuchenie*. – 2014. – № 12. – S. 50–55: ris.; tabl.
2. Andrushchenko N. O. *Formuvannya bazovikh upravlinskiykh kompetentsiy u maybutnikh menedzheriv ekonomichnogo profilyu zasobami interaktivnykh tekhnologiy: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 – «Teoriya i metodika profesiynoi osviti»* / N. O. Andrushchenko. – Vinnitsya, 2011. – 22 s.

3. *Andrushchenko V. P. Sistema upravlinskih kompetentsiy vkladacha: svitoglyadnyy fundament doslidzhennya / V. P. Andrushchenko, G. O. Nesterenko // Upravlinski kompetentsii vkladacha vishchoi shkoli: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferentsii (14–15 bereznya 2013 roku) red. kol.: V P. Andrushchenko (golova), G. O. Nesterenko (zast. golovi) ta in. – K.: Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2013. – S. 10–13.*
4. *Bistrova Yu. V. Innovatsiyni metody navchannya u vishchii shkoli Ukraïni. Pravo ta innovatsiynne suspilstvo: elektronne naukovye fakhove vidannya – 2015. – № 1(4). Rezhim dostupu do zhurn.: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>*
5. *Evsyukov O. F. Treningoviy metod formuvannya upravlinskoï kompetentnosti u kursantiv VVNZ / O. F. Evsyukov, O. B. Nikityuk // Zbirnik naukovikh prats Kharkivskogo universitetu Povitryanikh Sil. – 2010. – №3(25), s.194-196*
6. *Zimnyaya I. A. Klyuchevye kompetentsii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya / I. A. Zimnyaya // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2003. – № 5. – S. 34–42.*
7. *Kozlov D.O. Sutnisni skladovi sformovanosti upravlinskoï kompetentnosti vkladacha vishchoi shkoli u protsesi magisterskoï pidgotovki / Kozlov D. O. // Naukovi zapiski kafedri pedagogiki . – 2014. – № 37. – S. 158–167*
8. *Meskon M. Osnovi menedzhmentu / Meskon M., Albert M., Khedouri F. – M., 1994. – 698 s.*
9. *Novikov A. Nauchno-eksperimentalnaya rabota v obrazovatel'nom uchrezhdenii / A. Novikov. – M.: Professionalnoe obrazovanie, 1996. – 131 s.*
10. *Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyka / S. I. Ozhegov; pod red. N.Yu. Shvedovoy. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1973. – 846 s.*
11. *Ortinskiy V.L. Pedagogika vishchoi shkoli : navch. posib. [dlya stud. vishch. navch. zakl.] / V. L. Ordinskiy. – K. : Tsentr uchbovoi literaturi, 2009. – 472 s.*

12. *Pedagogika upravlinnya: Navch. posib.* / L. L. Tovazhnyanskiy, O. G. Romanovskiy, O. S. Ponomarov, Z. O. Chervanova. – Kh.: NTU "KhPI", 2003. – 408 s.
13. *Sergeeva L. M. Suchasni orientiri zmistu upravlinskoї kompetentnosti kerivnika navchalnogo zakladu / L. M. Sergeeva // Teoriya ta metodika upravlinnya osvitoyu: elektronne naukove fakhove vidannya – 2010. – №3. Rezhim dostupu do zhurn.: <http://tme.umo.edu.ua/>.*
14. *Khutorskoy A. V. Praktikum po didaktike i sovremennym metodikam obucheniya / A. V. Khutorskiy. – SPb.: Piter, 2004. – 541 s.*

РОЗДІЛ ІІІ. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

УДК: 378.147.016:615.1/3].046-021.68

ВИКЛАДАННЯ КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ НА ФАКУЛЬТЕТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

д. мед. н., Білай І. М., д. мед. н., Дарій В. І., к. мед. н., Красько М. П.,
к. фарм. н., Демченко В. О., к. фарм. н., Остапенко А. О.
Запорізький державний медичний університет, Україна, м. Запоріжжя

Викладання клінічної фармації на факультеті післядипломної освіти провізорів вимагає постійного вдосконалення освітнього процесу. Спеціалісти повинні покращувати свої знання з клінічної фармації на протязі своєї професійної діяльності, а також при проходженні інтернатура та курсів підвищення кваліфікації провізорів. В статті наведені дані щодо організації навчального процесу з клінічної фармації та приведені пропозиції щодо вдосконалення викладання даної дисципліни на факультеті післядипломної освіти.

Ключові слова: викладання клінічної фармації, післядипломна освіта.

Белай И. М., Дарий В. И., Красько Н. П., Демченко В. О., Остапенко А. А. Преподавание клинической фармации на факультете последипломного образования / Запорожский государственный медицинский университет, Украина, г. Запорожье

Преподавание клинической фармации на факультете последипломного образования провизоров требует постоянного совершенствования образовательного процесса. Специалисты должны улучшать свои знания по клинической фармации на протяжении своей профессиональной деятельности, а так же при прохождении интернатуры и курсов повышения квалификации провизоров. В статье приведены сведения по организации учебного процесса по клинической фармации и приведены предложения по совершенствованию преподавания данной дисциплины на факультете последипломного образования.

Ключевые слова: преподавание клинической фармации, последипломное образование.

Bilay I. M., Dariy V. I., Krasko M. P., Demchenko V. O., Ostapenko A. O. Teaching clinical pharmacy on postgraduate faculty / Zaporizhzhia State Medical University, Ukraine, Zaporizhzhia.

Teaching clinical pharmacy on postgraduate faculty to pharmacists requires constant improvement of the educational process. Professionals need to improve their knowledge of clinical pharmacy through their professional work, and on the courses of improvement classification pharmacist. The article provides information of the organization of clinical pharmacy educational process and provides suggestions for improving the teaching of this discipline on postgraduate faculty.

Keywords: teaching clinical pharmacy, postgraduate education.

Головним завданням курсу клінічної фармації є ознайомлення провізорів-інтернів з принципами медикаментозної терапії окремих

нозологічних груп захворювань, що сприяє підвищенню професійної компетентності цих фахівців, формуванню в них широкої ерудиції. Така система підготовки сприяє більш раціональній організації роботи аптечної мережі, яка відіграє велику роль у забезпеченні ефективного і безпечного використання лікарських препаратів у практиці лікування хворих.

Клінічна фармація вивчає фармацевтичну опіку при застосуванні насамперед безрецептурних лікарських засобів, основні принципи і напрями проведення медикаментозної терапії окремих захворювань. Вона базується на експериментальних даних і теоретичних положеннях фармакології, медико-біологічних наук, а також на фактичному матеріалі клінічних дисциплін.

Метою цієї роботи є висвітлення шляхів удосконалення викладання деяких питань клінічної фармації для провізорів-інтернів та слухачів курсів підвищення кваліфікації на факультеті післядипломної освіти.

У процесі вивчення клінічної фармації на основі теоретичного матеріалу, отриманого на кафедрах фізіології, патології, біохімії, мікробіології, фармакології, поєднуються знання по етіології, патогенезу основних нозологічних одиниць з принципами їх медикаментозної терапії. За час навчання вони засвоюють на пізнавальному рівні основні методи клінічного обстеження хворих, загальну симптоматологію і синдромологію найбільш поширених захворювань, знайомляться з загальними принципами побудови діагнозу. Реалізація цих та інших завдань, які стоять перед курсом клінічної фармації, дозволяє провізорам-інтернам та слухачам курсів підвищення кваліфікації засвоїти науково обгрунтовані принципи застосування медикаментів, які сприятимуть усуненню недостатньої компетенції провізорів в області фармакотерапії, а також підвищить ефективність терапії і зменшить ризик, пов'язаний з комплексним використанням лікарських засобів. Крім того, подібна підготовка фахівців

повинна передбачати їх активну участь у створенні нових та удосконаленні традиційних схем фармакотерапії.

Позитивними сторонами викладання клінічної фармації є також введена курація хворих та написання протоколу з вивчення ефективності та безпеки фармакотерапії, демонстрація тематичних хворих.

У процесі практичної роботи провізори-інтерни та слухачі курсів підвищення кваліфікації, аналізують і зіставляють теоретичні знання, отримані з даної теми в період вузівської підготовки в курсі фармакології та з суміжних дисциплін з практичним аналізом побічних ефектів досліджуваних препаратів. При цьому особливу увагу необхідно звернути на зв'язок виявлених побічних ефектів з клінічним статусом пацієнтів, дозою, способом введення, особливостями фармакодинаміки досліджуваного препарату. При проведенні практичного заняття на конкретних історіях хвороби аналізуються принципи корекції побічних ефектів лікарських засобів. Хід заняття і отримані результати провізори-інтерни та слухачі курсів підвищення кваліфікації занотовують у протокольний робочий зошит. Наш досвід показує високу ефективність і корисність, запропонованих методів тестового контролю знань з клінічної фармації. Позитивним є і те, що студенти при навчанні на фармацевтичному факультеті мають більше годин на вивчення клінічної фармакології та клінічної фармації, ніж студенти медичного факультету. У нас є послідовність і спадковість у викладанні клінічної фармації, фармакології та клінічної фармації провізорам-інтернам, а також на курсах удосконалення провізорів. Дуже велике значення мало й те, що наші провізори-інтерни та слухачі курсів підвищення кваліфікації користувалися навчально-методичними посібниками по клінічній фармації, розробленим відповідно до нової програми, затвердженої в 2011 році. Навчальний процес завершується оформленням протоколу з вивчення ефективності та безпеки фармакотерапії та його захистом. Наприкінці очного циклу провізори-

інтерни проходять тестування за програмою «Елекс» та співбесіду. У нас є список 120 екзаменаційних питань з клінічної фармації, включених до білетів для співбесіди.

Взагалі, враховуючи наш досвід, постановка навчального процесу відповідає вимогам вищої школи. Кожне практичне заняття і лекція супроводжуються використанням сучасних досягнень експериментальної та клінічної медицини. Протягом майже двох десятиліть у викладанні цього цікавого предмета для провізорів-інтернів та слухачів підвищення кваліфікації виробилася доброзичлива вимогливість з об'єктивною оцінкою знань на кожному занятті. Таким чином, враховуючи, що клінічна фармація – одна з швидко прогресуючих і динамічних галузей медицини, нам є над чим працювати й удосконалювати методи викладання, є що впроваджувати в практичну охорону здоров'я.

Досвід викладання клінічної фармації провізорам-інтернам та слухачам курсів підвищення кваліфікації показує, що використовувані нами методичні принципи дозволяють розширити їх уявлення про основні напрямки і можливості сучасної фармакотерапії і прискорити мотивацію для подальшого самостійного вивчення цієї важливої медичної дисципліни. Для цього є резерви подальшого удосконалення навчально-методичного процесу.

Література:

1. Белоусов Ю. Б., Гуревич К. Г. Клиническая фармакокинетика. Практическое дозирование лекарств / Ю. Б. Белоусов, К. Г. Гуревич // Спец. выпуск серии "Рациональная фармакотерапия". - М.; Литера, 2005. - 288 с.
2. Клиническая фармация: учеб. для студентов высш. мед. учеб. заведений / И. А. Зупанец, В. П. Черных, Т. С. Сахарова и др.; под ред. В. П. Черных, И. А. Зупанца. – Харьков: Золотые страницы, 2012. – 776 с.
3. Клінічна фармакологія: Підручник / О. М. Біловол, О. Ф. Возіанов, І. К. Латогуз та ін. - К.: Здоров'я, 2005. - Т. 1. - 608 с; Т. 2. -684 с.

4. *Клінічна фармакологія: Навчально-методичний посібник: метод. вказівки студентам фармацевтичних факультетів та інтернам-клінічним провізорам для самостійної підготовки / М. Ю. Коломоєць, Є. П. Ткач, Є. І. Шоріков и др. - Чернівці: Буковинський державний медичний університет, 2007. - 467 с.*
5. *Клінічна фармакологія: підручник / Кол. авторів; за ред. О.Я. Бабака, О. М. Біловола, І. С. Чекмана. – К.: Медицина, 2008. – 768 с.*
6. *Чекман І. С. Фармакокінетика і фармакодинаміка препаратів заліза / І. С. Чекман // Клініч. фармація. - 2005. - Т. 9, N 2. - С. 4-9.*
7. *Фармацевтична опіка: навчальний посібник / О. С. Хухліна, Є. П. Ткач, О. А. Подплетня та ін. – Вид. 2, допов. Та випр. – Вінниця: Нова Книга, 2014. – 520 с.*

References:

1. *Belousov Yu. B., Hurevych K. H. Klynycheskaia farmakokynetyka. Praktycheskoe dozyrovanye lekarstv / Yu. B. Belousov, K. H. Hurevych // Spets. vypusk seryu "Ratsyonalnaia farmakoterapiia". - M; Lytepa, 2005. - 288 s.*
2. *Klynycheskaia farmatsiia: ucheb. dlia studentov vyssh. med. ucheb. zavedenyi / Y. A. Zupanets, V. P. Chernykh, T. S. Sakharova y dr.; pod red. V. P. Chernykh, Y. A. Zupantsa. – Kharkov: Zolotyie stranytsy, 2012. – 776 s.*
3. *Klinichna farmakolohiia: Pidruchnyk / O. M. Bilovol, O. F. Vozianov, I. K. Latohuz ta in. - K.: Zdorovia, 2005. - T. 1. - 608 s; T. 2. -684 s.*
4. *Klinichna farmakolohiia : Navchalno-metodychnyi posibnyk: metod. vkazivky studentam farmatsevychnykh fakultetiv ta internam-klinichnym provizoram dlia samostiinoi pidhotovky / M. Yu. Kolomoiets, Ye. P. Tkach, Ye. I. Shorikov y dr. - Chernivtsi: Bukovynskiy derzhavnyi medychnyi universytet, 2007. - 467 s.*
5. *Klinichna farmakolohiia: pidruchnyk / Kol. avtoriv; za red. O. Ya. Babaka, O. M. Bilovola, I. S. Chekmana. – K.: Medytsyna, 2008. – 768 s.*
6. *Chekman I. S. Farmakokinyetika i farmakodynamika preparativ zaliza / I. S. Chekman // Klinich. farmatsiia. - 2005. - T. 9, N 2. - S. 4-9.*

7. *Farmatsevtychna opika: navchalnyi posibnyk* / O. S. Khukhlina, Ye. P. Tkach, O. A. Podpletnia ta in. – Vyd. 2, dopov. Ta vypr. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2014. – 520 s.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

кандидат економічних наук, доцент, Дикань О. В.

5

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ БУРЯКОЦУКРОВОГО
ВИРОБНИЦТВА НА ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ ВИТРАТ

кандидат економічних наук, доцент, Мулик Т. О.,

Ковальчук Т. А.

16

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРАВОВІ Й
ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

кандидат економічних наук, доцент, Бондарчук Л. В.,

Урбанович В. А.

30

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА СОЦІОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ КРАЇН ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

кандидат наук з державного управління, Сікорська І. М.

39

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ

Тулімова О. Г.

52

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

**ВИКЛАДАННЯ КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ НА ФАКУЛЬТЕТІ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

**д. мед. н., Білай І. М., д. мед. н., Дарій В. І., к. мед. н., Красько М.
П., к. фарм. н., Демченко В. О., к. фарм. н., Остапенко А. О.**

66

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 31.12.2015
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com